

XҒТАР 04.51.67
Ғылыми мақала

<https://doi.org/10.32523/3080-1702-2026-156-3-22-45>

КЕЛІН БЕЙНЕСІ – ҰРПАҚАРАЛЫҚ НОРМАТИВТІК КОНСТРУКТ: ӘЛЕУМЕТТАНУЛЫҚ ТҰЖЫРЫМДАМАЛАУ

Ш.Е. Джаманбалаева¹ , Р.С. Саутбаева^{*2}

¹ Қазақстан Республикасы Ғылым және жоғары білім министрлігі Ғылым комитетінің «Философия, саясаттану және дінтану институты», Алматы, Қазақстан

² Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, Алматы, Қазақстан

E-mail: 1 dsholpan1971@gmail.com, *2 sautbaevarima@gmail.com

Аңдатпа. Мақалада «келін бейнесі» ұғымы ұрпақаралық нормативтік құрылым ретінде ұсынылып, әлеуметтанулық тұрғыдан тұжырымдалады. Зерттеудің өзектілігі – қазіргі Қазақстанның қалалық отбасыларында келін бейнесінің нормативтік-реттеушілік маңызының сақталуымен айқындалады. Алайда білім алу, жұмысқа орналасу, бөлек тұру және дербестікке ұмтылу мүмкіндіктерінің артуымен келін бейнесінің де мазмұны күрделене түсуде. Мақаланың мақсаты – келін бейнесін қайын жұртының алдындағы мәртебесі, міндеттері, мінез-құлық формалары және автономия шекаралары туралы нормативтік көріністер жүйесі ретінде қарастыруға мүмкіндік беретін аналитикалық модельді әзірлеу. Әдістемелік тұрғыдан алғанда, жұмыс интегративті әдебиетке шолу жасауға және аффиналдық туыстық, отбасылық міндеттер, гендерлік еңбек, нормалардың ұрпақаралық берілуі, патриархалдық билік және отбасының қалалық трансформациясы зерттеулерінің тұжырымдамалық синтезіне негізделген. Мақалада рөл, мәртебе, келін бейнесі және ұрпақаралық түсініктер арасындағы тұжырымдамалық айырмашылық ұсынылады; келін бейнесінің жұмыс анықтамасы; жеті өлшемді қамтитын көп өлшемді модель, нормативтік қабаттасу механизмі; болашақ эмпирикалық зерттеулерге арналған операционалдық матрица. Мақаланың ғылыми үлесі «келін бейнесі» ұғымын мәдени-сипаттамалық түсіндіруден әлеуметтанулық талдау деңгейіне көшіруде жатыр. Модельдің практикалық маңыздылығы оның сұхбат нұсқаулықтарын, сандық көрсеткіштерді және Қазақстандағы қалалық отбасылардағы ұрпақтарды салыстырмалы талдауды әзірлеуде қолданылуында жатыр.

Негізгі ұғымдар: келін бейнесі, келін, қалалық отбасы, ұрпақаралық түсініктер, нормативтік конструкт, отбасы иерархиясы.

Түсті: 23.05.2026; Жөнделді: 06.08.2026; Мақұлданды: 28.09.2026; Онлайн қолжетімді: 30.09.2026

*хат-хабар авторы

Кіріспе

Қазіргі заманғы отбасының трансформациясы, некелік тәжірибедегі, үй шаруашылығы құрылымындағы және отбасылық міндеттерді бөлудегі өзгерістермен қатар, отбасы мүшелерінің мінез-құлқын, мәртебесін және моральдық жауапкершілігін реттейтін нормативтік бейнелердің қайта анықталуымен қатар жүреді. Туыстық, гендер, ұрпақ иерархиясы және әлеуметтік күтулермен қиылысатын мәдени ерекше отбасылық позициялар ерекше маңызға ие болуда. Қазақстан қоғамында осындай позициялардың бірі – келін неке арқылы күйеуінің туыстық жүйесіне енген тұрмысқа жаңа шыққан әйел.

Келін бейнесін ғылыми талдаудың өзектілігі бұл санаттың отбасылық өмірде жоғары нормативтік маңыздылығын сақтап қалуымен байланысты, бірақ оның мазмұны барған сайын даулы болып барады. Қазақстан Республикасы Стратегиялық жоспарлау және реформалар агенттігі Ұлттық статистика бюросының ресми деректеріне сәйкес (2024-2025 жж.), елдегі еңбекке қабілетті әйелдердің жұмыспен қамтылу деңгейі (65%-дан астам) мен олардың арасындағы жоғары білімділер үлесінің артуы қалалық әйелдердің экономикалық дербестігін күшейтуде. Бұл үрдіс қазіргі қалалық ортада жастардың гендерлік теңдікке, некелік серіктестікке және отбасылық рөлдерге көзқарасының трансформациясына ықпал етуде (Toktarbekova, 2026), бірақ онымен қатар ақысыз үй еңбегі мен «екінші ауысым» жүктемесін де сақтап отыр (Seidumanova et al., 2026). Сонымен бірге, соңғы заманауи эмпирикалық зерттеулер көрсеткендей, қалалық отбасыларда жастардың автономияға ұмтылысы өскенімен, экономикалық және инфрақұрылымдық факторларға байланысты көп ұрпақты бірге тұру тәжірибесі кең таралған құбылыс болып қала береді (Kabylova, 2025; Barsukova, 2024). Сондықтан қалалық отбасыларда үлкендерді құрметтеу, күйеуінің отбасына бейімделу және отбасылық беделді сақтау сияқты дәстүрлі күтулер жас отбасылардың автономиясы туралы заманауи түсініктермен қатар өмір сүреді. Осылайша, келін бейнесі – тұрмысқа жаңа шыққан әйелдің қандай болуы керектігін және оның мінез-құлқының қолайлылығын анықтайтын бағалаулар мен күтулердің күрделі жүйесі ретінде қызмет етеді.

Халықаралық әлеуметтануда осыған ұқсас нормативтік ұғымдар гендерлік идеология (Davis and Greenstein, 2009), отбасылық міндеттемелер шеңбері (Finch and Mason, 1992) және гендерлік тәртіпті орындау (West and Zimmerman, 1987) тұжырымдамалары аясында қарастырылып келді. Сондай-ақ отандық және аймақтық зерттеулерде де келіннің әлеуметтік мәртебесі мен дәстүрлі рөлдері сипатталған (Meirmanova et al., 2020; Zhussipbek and Nagayeva, 2021). Бұл зерттеуде ұсынылып отырған тәсіл келін бейнесін тек белгілі бір отбасылық рөл немесе жеке өмірлік тәжірибе шеңберінде шектемей, оның мәртебелік, еңбектік, символдық биліктік, моральдық және дербестік өлшемдерін біріктіретін көпөлшемді нормативтік конструкт ретінде қарастырады. Осындай әдіснамалық шеңбер келінге қойылатын заманауи талаптарды нормативтік қабаттасу механизмі арқылы бірыңғай аналитикалық модельге біріктіреді. Ауылдық контексте келін бейнесі көбіне дәстүрлі сипатқа ие болып, қауымдастықтың тікелей бақылауы мен үй еңбегі арқылы жүйеленсе, қалалық ортада бұл феномен айтарлықтай трансформацияға ұшырайды. Қазақстандағы урбанизация үдерісінің басты ерекшелігі – ол дәстүрлі нормаларды түбегейлі жоймай, керісінше олардың заманауи құндылықтармен бірге өмір сүруінде. Осы қайшылықты әрі күрделі құбылыс қала келінінің бейнесін дербес әлеуметтанулық зерттеу нысанына айналдырады.

Қазақ отбасының мәдениеті бұл мәселенің өзектілігін айқындай түседі. Ғылыми еңбектерде қазақ қоғамында неке тек екі адамның одағы ғана емес, әйелдің күйеуінің әулетіне және туыстық қатынастарына қосылып, енуі ретінде де түсіндіріледі.

Қазақ қоғамындағы келін мәртебесіне бағытталған зерттеулер, оның құрмет көрсету, күйеуінің отбасына бейімделу, сөйлеу әдебін сақтау және отбасы иерархиясына ену жөніндегі қалыптасқан күтулермен сабақтасатынын көрсетеді (Meirmanova, Baudiyarova and Abashin, 2020; Suleimen, 2019).

Орталық Азия бойынша зерттеулер сонымен қатар келіннің мәртебесін құрылымдық бағыныштылық, отбасылық бақылау және нормативтік қысым түрлерімен байланыстыруға болатынын көрсетеді (Zhussipbek and Nagayeva, 2021). Сонымен қатар, Қазақстан бойынша заманауи деректер көп ұрпақты өмір сүрудің қосарлы функцияны орындай алатынын көрсетеді: жас отбасын қолдауды қамтамасыз ету және бір мезгілде жас әйелдердің жеке кеңістігіне тәуелділікті, бақылауды және шектеуді күшейту (Kabylova, 2025). Алайда мұндай зерттеулерде (Kabylova, 2025) негізінен ұрпақтар арасындағы қарым-қатынас пен бірге тұру жағдайына байланысты жас әйелдердің өмір сапасы мен тұрмыстық тәжірибесі талданғанымен, келіннің

қоғамдық немесе ұрпақаралық бейнесі арнайы зерттеу нысаны ретінде алынбайды. Осыған байланысты бұл мақалада келіннің жеке өмірлік тәжірибесін қарастыратын бағыттар мен келін туралы нормативтік түсініктерді талдайтын концептуалды шеңбер бөлек қарастырылады. Үйлену тойлары, өз кезегінде, туыстық міндеттемелер, өзара алмасулар және беделге жауапкершілік жүйесімен байланысты болып қала береді (Barsukova, 2024). Ал қазақ отбасындағы әйел орнының тарихи динамикасы мен әлеуметтік-құқықтық мәртебесі отандық ғылымда арнайы талдау тапқан (Shashayeva et al., 2023). Сонымен қатар, XIX ғасыр дереккөздері некелік нормалар мен қалыңмал институтын отбасылық иерархияны айқындайтын басты механизм ретінде көрсетеді (Baudiyarova, Meirmanova and Yegizbayeva, 2026).

Халықаралық әдебиеттерде, атап айтқанда P.Cotterill (1994), H.Z. Lapota (1999), D. Kandioty (1988) мен Zuo (2009) еңбектерінде келін мәртебесінің құрылымдық тұрғыдан күрделі әрі сипаты тұрақсыз екені ашып көрсетіледі. Келін отбасына қан туыстығы арқылы емес, аффиналдық (некелік) байланыспен енеді. Бұл оның туыстық жүйеде отбасының толық мүшесі ретінде толыққанды қабылдауына белгілі бір дәрежеде шарттылық пен белгісіздік сипатын береді (P. Cotterill, 1994, H.Z. Lapota, 1999). Осыған байланысты келіннің отбасылық құрылымға сіңісуі оның күнделікті рөлдік міндеттерді орындауы, үлкендер тарапынан институционалдық танылуы және отбасылық келіссөздер процесі арқылы үздіксіз қайта бекітіліп отырады. Дегенмен, қазіргі эмпирикалық әлеуметтанулық зерттеулер (мысалы Turner et al., 2006; Zhussipbek and Nagayeva, 2021; Meirmanova et al., 2020) бұл мәртебенің көбіне жекелеген аспектілерін талдаумен шектеледі: ене мен келіннің арақатынасы, үй шаруасындағы еңбек, қарттарға күтім жасау, патриархалдық бақылау немесе ұрпақаралық шиеленістер. Бұл зерттеулер келіндік позицияның белгілі бір бөлшектерін (рөлін, міндетін немесе қақтығыстарын) қарастырғанымен, оларды бірыңғай нормативтік, бағалаушылық және символдық өлшемдерді біріктіретін дербес келін бейнесін аналитикалық концепт ретінде жүйелеу әлі де жеткілікті түрде сарапталмаған деген болжам жасауға мүмкіндік береді.

Негізгі зерттеу алшақтығы осы жерде туындайды. Бір жағынан, бұл зерттеулерде келін рөлі, күйеуінің отбасымен өзара қатынасы, отбасылық міндеттері, гендерлік қамқорлық тәжірибесі және нормалардың ұрпақаралық берілуі мәселелері қамтылған. Екінші жағынан, келін бейнесін ұрпақаралық деңгейде жаңғырып отыратын идеялар, нормативтік күтулер мен бағалаулар деңгейі тереңдетуді қажет етеді. Айта кету керек, мақалада ұсынылған ұрпақаралық нормативтік конструкт түсінігі мен ұрпақтар арасындағы ықтимал айырмашылықтар әзірше теориялық-аналитикалық болжам мәртебесіне ие және олар келешектегі эмпирикалық зерттеулер барысында толық тексерілетін болады. Басқаша тұрғыдан алғанда, зерттеу қызығушылығы тек келіннің қызметтері мен міндеттерін емес, әртүрлі ұрпақ өкілдерінің «жақсы келін» туралы түсініктерін, оған тән қасиеттер, міндеттер мен мінез-құлық үлгілері арқылы қалай бағалайтынын талдауға бағытталуы керек. Зерттеу нысаны ретінде дәл қалалық отбасылардың таңдалуы кездейсоқ емес: қалалық орта – дәстүрлі отбасылық күтулер мен заманауи модернизациялық үдерістердің (жоғары білім алу, әйелдердің еңбек нарығына жаппай араласуы, тұрғын үй автономиясына ұмтылыс, некедегі жеке тұлғалық мүдделердің артуы) өзара ең қарқынды тоғысатын әлеуметтік кеңістігі болып табылады. Ауылдық жерлерде келін рөлі көбіне жергілікті қауымдастықтың тікелей бақылауымен дәстүрлі қалыпта сақталса, қала жағдайында келін бейнесі дәстүр мен заманауилықтың нормативтік қабаттасуы есебінен күрделене түседі. Қазіргі қалалық ортада жастардың гендерлік теңдікке, отбасылық рөлдерге және некелік серіктестікке көзқарасы айтарлықтай трансформацияға ұшырап, дәстүрлі мен заманауи құндылықтардың қатар өмір сүруімен сипатталады (Toktarbekova, 2026). Сондықтан қалалық отбасылар ұрпақаралық түсініктердің трансформациясы мен нормативтік қайшылықтарды талдауға ең айқын әлеуметтанулық орта болып табылады. Осыған орай, бұл мақаланың мақсаты – қалалық отбасылар контекстінде «келін бейнесін» ұрпақаралық нормативтік конструкт ретінде әлеуметтанулық тұрғыдан негіздеу. Аталған мақсатқа жету үшін, мақалада үш зерттеу міндеті айқындалды. Біріншіден, мақалада келін бейнесін тек рөл мен мәртебеден бөлек, дербес әлеуметтанулық категория ретінде талдау қажеттілігі дәлелденеді. Екіншіден, зерттеуде келін бейнесін талдауға мүмкіндік беретін өлшемдер нақтыланады: мәртебелік-туыстық, нормативтік-идеалды, мінез-құлықтық-еңбектік, коммуникативтік-символдық, иерархиялық-биліктік, моральдық-бағалаушылық пен автономды-модернизациялық. Үшіншіден, қала отбасыларындағы келін бейнесі туралы ұрпақаралық түсініктерді эмпирикалық зерттеуге арналған тұжырымдамалық модель ұсынады.

Мақаланың ғылыми жаңалығы «келін бейнесі» ұғымын мәдени-сипаттамалық түсіндіруден әле-

уметтанулық талдауға аударуында жатыр. Келін бейнесі туыстықтың, гендерлік тәртіптің, отбасылық биліктің және ұрпақаралық қарым-қатынастардың трансформациясын зерттеуге арналған аналитикалық категория ретінде қарастырылады.

Материалдар мен әдістер

Зерттеудің теориялық әрі тұжырымдамалық негізін қалыптастыру үшін әдебиеттерді жүйелі іріктеу процедурасы жүзеге асырылды. Әдебиеттерді іздеу 2025 жылғы желтоқсан мен 2026 жылғы қаңтар аралығында жүргізіліп, 1987-2026 жылдар аралығындағы жарияланымдарды қамтыды, басты назар соңғы 10-15 жылда жарық көрген эмпирикалық және теориялық еңбектерге аударылды. Зерттеу материалы Scopus, Web of Science, Google Scholar және eLIBRARY халықаралық әрі аймақтық деректер базаларында «kelin status», «daughter-in-law role», «intergenerational relations», «gender ideology», «doing gender», «family obligations», «kin work», «care work», «emotional labor», «urban family Kazakhstan» сияқты түйінді сөздер мен олардың қазақ және орыс тілдеріндегі баламалары арқылы жинақталды.

Бастапқы іздеу кезеңінде тақырыпқа қатысты барлығы 412 жарияланым анықталды. Қайталанатын еңбектерді (127 дубликат) алып тастағаннан кейін, 285 мақаланың атаулары мен аннотациялары жүйелі сүзгілеуден өтті. Алдын ала бағалау барысында тақырыпқа сай келмейтін 215 еңбек талдаудан шығарылып, 70 мақаланың толық мәтіні критерийлер бойынша сарапталды. Дереккөздерді іріктеу мен алып тастауда нақты белгіленген шарттар басшылыққа алынды.

Еңбектерді таңдап алу талаптары ретінде келін бейнесін, отбасындағы билік қатынастарын, туыстық мәртебені, гендерлік еңбекті, ұрпақаралық нормаларды және қалалық отбасы трансформациясын талдаған теориялық әрі эмпирикалық зерттеулер, рецензияланатын академиялық журнал мақалалары мен монографиялар, сондай-ақ Орталық Азия мен Қазақстан контекстін қамтитын немесе іргелі теориялық негіз болып табылатын еңбектер белгіленді.

Талдаудан шығару шарттары ретінде отбасы әлеуметтануынан тыс жазылған концептуалды емес жалпы демографиялық және экономикалық шолулар, рецензияланбайтын публицистикалық материалдар, келіндік мәртебені қамтымайтын тар медициналық зерттеулер мен мазмұны қайталанатын еңбектер қарастырылды.

Осы іріктеу процедурасының нәтижесінде соңғы академиялық талдау корпусына 39 негізгі дереккөз енгізілді. Іздеу кезеңі, сандық көрсеткіштер, барлық талаптар мен іріктеу шарттары ашық көрсетілгендіктен, бұл іздеу алгоритмін басқа зерттеушілер де дәлдікпен қайталай алады.

Әдістемелік тұрғыдан мақала тұжырымдамалық синтезге негізделген интегративті әдебиеттерге шолуға негізделген (1-сурет). Интегративті шолу әртүрлі, бірақ өзара байланысты салалардан алынған зерттеу нәтижелерін біріктіруге мүмкіндік береді және сондықтан тұжырымдамалық жұмыс үшін өнімді құрал болып табылады (Snyder, 2019). Бұл зерттеуде Н. Snyder (2019) ұсынған интегративті әдебиеттер шолуының методологиялық циклі толықтай жүзеге асырылды. Шолуды жоспарлау кезеңінде «келін бейнесін» әлеуметтанулық тұрғыдан концептуализациялау, оның негізгі өлшемдері мен ұрпақаралық нормативтік күтулерге қатысты зерттеу сұрақтары айқындалып, шолудың тұжырымдамалық шеңбері бекітілді. Іздеу және іріктеу кезеңінде жоғарыда баяндалған іздеу алгоритмі мен еңбектерді таңдап алу және талдаудан шығару шарттарына сәйкес ғылыми дереккөздер сүзгіленіп, талдау корпусы қалыптастырылды. Деректерді талдау кезеңінде іріктелген еңбектердегі келіндік рөл, гендерлік иерархия, отбасылық еңбек және ұрпақаралық бағалаулар бойынша концептуалды категориялар жинақталып, тақырыптық сұрыптау жасалды. Соңғы нәтижелерді синтездеу кезеңінде белгіленген өлшемдер бойынша «келін бейнесінің» бірыңғай көпөлшемді тұжырымдамалық моделі құрастырылып, теориялық синтез ұсынылды (1-сурет). Осылайша, бұл әдіснама интегративті шолудың барлық жүйелі кезеңін толық қамтиды.

Модельді құрудың жалпы логикасы 1-суретте көрсетілген. Алдымен теориялық тұрғыдан маңызды дереккөздер корпусы құрастырылады, содан кейін әдебиет тақырыптық кластерлерге топтастырылады, содан кейін тұжырымдамалық синтез орындалады.

1-сурет. Келін бейнесінің теориялық және тұжырымдамалық зерттеуінің дизайны

Ескерту: Сурет зерттеу процедурасының логикалық-тұжырымдамалық визуализация әдісін қолдану арқылы салынған. Схепада көрсетілген тұжырымдамалық байланыстар мен көрсеткіштер әзірше теориялық-аналитикалық болжам мәртебесіне ие болып, кейінгі эмпирикалық зерттеулер барысында тексеріледі.

Соңғы нәтиже екі жақты: теориялық тәсіл – келін бейнесінің моделі және әдіснамалық тәсіл – әрі қарай эмпирикалық зерттеулерге жарамды индикаторлар мен матрицалар жүйесі.

Талдауға арналған әдебиеттер теориялық өзектілікке негізделіп таңдалды. Іздеу келін бейнесін тұжырымдау үшін қажетті негізгі зерттеу бағыттарын анықтауға және оларды қалалық отбасылардағы келін бейнесі туралы ұрпақаралық түсініктер бойынша әрі қарай эмпирикалық зерттеулерге жарамды аналитикалық өлшемдер жүйесіне айналдыруға бағытталған. Корпусқа келін бейнесінің бір немесе бірнеше компоненттерін зерттейтін дереккөздер кірді: отбасына енуі, нормативтік күтулер, отбасылық міндет, жұмыс жүктемесі, коммуникативтік тәжірибелер, билік, моральдық бағалау, автономия, нормалардың ұрпақаралық берілуі немесе отбасының қалалық трансформациясы.

Дереккөздерді таңдаған кезде олардың пәндік бағыты ескерілді. Отбасы, туыстық, гендер, ұрпақаралық қатынастар және отбасылық тәжірибелердің қалалық трансформациясы бойынша әлеуметтанулық және пәнаралық зерттеулерге басымдық берілді. Байланысты салалардағы дереккөздер тек «келін бейнесі» тұжырымдамасын аналитикалық санат ретінде дамытуға тікелей қатысты болған жерлерде ғана енгізілді.

Қазақстан мен Орталық Азия бойынша зерттеулерге ерекше назар аударылды. Корпусқа некелік тәжірибелерді, келін мәртебесін, көп ұрпақты тұруды, отбасылық міндеттемелерді, үйлену тойларын, сөйлеу этикеттерін және отбасы иерархиясының құрылымы мен көріністерін зерттейтін еңбектер қамтылды. Аталған деректер контекстік материал қызметін атқарып, халықаралық теорияның ұстанымдарын Қазақстандағы қалалық отбасы тәжірибелері ерекшеліктерімен талдауға мүмкіндік береді.

Дереккөздерді іріктеуде қосымша критерийі ретінде зерттеу мақсаты мен әдіснамасының сәйкестігі ескерілді. Талдауға теориялық санаттан нақты өлшемдерге, яғни айнымалылар мен көрсеткіштерге айналдыруға негіз болатын еңбектер кірді. Атап айтқанда, мәртебелік-туыстық өлшемді анықтауға аффиналдық туыстыққа арналған еңбектер қолданылды; мінез-құлықтық-еңбектік пен моральдық-бағалаушылық өлшемдер үшін отбасылық жауапкершілік және көрінбейтін еңбек туралы әдебиеттер пайдаланылды; ал нормалардың ұрпақаралық берілуін зерттеу ұрпақтар арасындағы айырмашылықтардың түсіндірме матрицасын құру үшін пайдаланылды. Зерттеу шеңбері жоқ публицистикалық, тексерілмейтін

және таза нормативтік мәтіндер корпустан алынып тасталды. Келін бейнесін туыстыққа, гендерге, билікке, отбасылық міндеттерге немесе ұрпақтар арасындағы қатынастарға аналитикалық байланыссыз тек бағалау немесе моральдық логика арқылы зерттейтін материалдар да алынып тасталды.

Талдау процедурасы бірнеше кезеңнен тұрды: тұжырымдамалық мәселені анықтау; әдеби корпус құру; теориялық маңыздылығына негізделген дереккөздерді таңдау; дереккөздерді аналитикалық кластерлерге топтастыру; «келін рөлі», «келін мәртебесі», «келін бейнесі» және «келін бейнесі туралы ұрпақаралық түсініктер» ұғымдарын ажырату; көп өлшемді модель құру; және эмпирикалық зерттеу үшін операциялық матрицаны әзірлеу.

Қолданылған аналитикалық әдістерге тұжырымдамалық талдау, теориялық тәсілдерді салыстырмалы талдау, әдебиетті сапалық тақырыптық кодтау, өлшемдерді типтеу және нәтижелерді схемалау кірді.

Әдебиеттер корпусын сапалық тақырыптық кодтау V. Braun and V. Clarke (2006) ұсынған тематикалық талдау методологиясына сәйкес, дедуктивті теориялық негіздер мен индуктивті эмпирикалық ізденістерді ұштастыру арқылы жүзеге асты. Талдау барысы ашық, остік және селективті кодтаудың үш кезеңін қамтыды.

Бұл талдау нәтижесінде «келін бейнесін» сипаттайтын 7 негізгі тақырыптық өлшем айқындалды. Бұл өлшемдер алдын ала шектеулі түрде белгіленбей, классикалық теориялық концепциялар (P. Cotterill, H.Z. Lopata, C. West and D. Zimmerman, N. Davis and B. Greenstein, D. Kandiyoti) мен Орталық Азия және Қазақстан контекстін зерттеген заманауи еңбектерді (A. Suleimen, G. Meirmanova, D. Zhussipbek, A. Kabylova) сараптау барысында қалыптасты.

Айқындалған 7 аналитикалық өлшемге мыналар жатқызылды: туыстық мәртебе (қайын жұртпен қарым-қатынас және әулетке сіңісу), нормативтік-идеалды сипат (мәдени күтулер мен моральдық бейне), мінез-құлықтық-еңбектік аспектілер (өтелмейтін үй еңбегі, күтім жасау, эмоционалдық және когнитивтік еңбек), коммуникативтік-символдық реттеу (ізеттілік этикеті мен бағыныштылық мінез-құлқы), иерархиялық-биліктік қатынастар (ененің билігі мен құрылымдық бағыныштылық), моральдық-бағалаушылық элементтер (ұрпақаралық бағалау, отбасы абыройы) және автономды-модернизациялық бағыттар (жоғары білім, еңбек нарығына араласу, жеке субъектілік).

Егер бір жарияланым бірнеше тақырыпқа сәйкес келсе, ол тиісті категориялар бойынша қатар кодталды. Тұжырымдамалық модельдің сенімділігі авторлар арасындағы сәйкестікті тексеру, классикалық теориялармен кросс-салыстыру және Қазақстандағы қалалық отбасылардың қазіргі шынайы болмысына сәйкестігін сараптамалық бағалау арқылы расталды.

Нәтижелер мен талқылау

Келін бейнесін зерттеудің теориялық негізі

Келіннің әлеуметтанулық талдауы отбасылық өмірдің бірнеше деңгейлерін қарастыра алатын теориялық негізді қажет етеді. Келінді тек дәстүрлі міндеттерді атқарушы ретінде қарастыру келін бейнесі туралы ұрпақаралық түсініктердің көпдеңгейлі сипатын толық ашпайды. Келіннің ұстанымы әйелдің күйеуінің отбасына кіруімен, еңбек пен қамқорлықтың гендерлік бөлінуімен, ақсақалдардың беделімен, мінез-құлықты моральдық бағалауымен және әртүрлі ұрпақтардың отбасылық міндеттерді, құрмет пен автономияны қалай түсінетінімен байланысты. Сондықтан, біздің зерттеуіміздің теориялық негізі туыстық, гендерлік, отбасылық міндеттер, ұрпақаралық қарым-қатынастар және отбасының қалалық трансформациясын зерттеудің қиылысында қалыптасады.

Бастапқы нүктелердің бірі – туыстық, яғни неке арқылы пайда болатын туыстық әлеуметтануы. Қандас туыстықтан айырмашылығы, туыстармен неке арқылы қарым-қатынас жақындық, жауапкершілік және өзара үміттер шекараларын күрделірек келіссөздер жүргізуді талап етеді. H. Z. Lopata (1999) некедегі туыстар отбасында ерекше орын алатынын атап көрсетеді: олар отбасы жүйесіне кіреді, бірақ олардың оған тиесілілігі қандас туыстарға қарағанда онша айқын емес және тұрақты емес. P. Cotterill (1994) аналар мен келіндер арасындағы қатынастарды зерттей келе, шиеленістердің жеке мінез-құлық сәйкессіздігінен ғана емес, сонымен бірге сол қатынастарды реттейтін ережелер мен міндеттердің айқын болмауынан туындайтынын атап өтті. Мұнда қарым-қатынастың дәрежесіне, жас отбасы өміріне араласу, оларға көмек беру және автономияның бөлінуіне байланысты қарастырылады. Аталған тәсіл біздің зерттеуіміз үшін маңызды, өйткені ол келін мәселесінде тек отбасылық шиеленіс ауқымында ғана емес, ережелер, міндеттер,

күтулер, отбасылық шекаралар тұрғысынан талдауға мүмкіндік береді. Келін күйеуінің отбасына формальды түрде ғана еніп қоймай, сол отбасында мойындалуы, туыстық қатынастардың нығаюы және өз орнының орнығуы арқылы отбасының толық мүшесі ретінде қарастырылады. Келін отбасының толық мүшесі ретінде қабылдануы тек жеке эмоционалдық қатынастың нәтижесі емес, оның туыстар арасында мойындалуы, бекітілуі және танылуы арқылы қалыптасады. Келіннің неке арқылы күйеуінің әулетіне енуі мен мойындалу шарттылығы дәстүрлі туыстық жүйеден бастау алып, жекелеген заманауи қалалық отбасылар тәжірибесінде де байқалады (Baudiyarova, Meirmanova and Yegizbayeva, 2026). Зерттеудің теориялық негізінің тағы бір бөлігі гендерді әлеуметтік құрылым тұрғысынан түсіндірілумен байланысты. B.R. Risman (2004) гендерді жеке, интеракциялық және институционалдық деңгейлерде қатар көрініс табатын әлеуметтік құрылым ретінде сипаттайды. Оның бұл тұжырымдамасы гендерлік күтулерді тек жеке адамның жеке қалаулары емес, нормаларда, қарым-қатынастарда, отбасының институционалдық құрылымдарында орныққан тәртіп ретінде қарауға мүмкіндік береді. C. West and D. Zimmerman (1987) бойынша гендер тұрақты қалыптасқан қасиет емес, ол күнделікті әрекеттесу аясында өндірілетін және бағаланатын әрекеттер жиынтығы ретінде талданады. Отбасылық қатынаста еңбек ету, қамқорлық жасау, құрмет көрсету, эмоцияны бақылау, шешім шығару құқығы бейтарап емес, ол гендерлік тәжірибе ретінде қабылданады. Осылайша, бұл тәжірибелер гендерлік мағынаға ие болып, әйелге немесе ер адамға тән әлеуметтік тұрғыдан қабылданған мінез-құлық туралы түсініктер бөлігіне айналады. Некеден кейін қалыптасатын отбасылық рөлдер үшін бұл логика ерекше мәнге ие. Себебі, әйел жаңа отбасылық өмірдің күнделікті міндеттері мен күтулеріне тап болады. Келінге қатысты күтулер оның қандай әрекет істейтінін ғана емес, оны қалай орындайтынымен маңызды: сөйлеу әдебі, сабырлығы, үй шаруасына қатысуы, бейімделуі бағалау нысанына айналады. J. Finch and J. Mason (1992) отбасылық міндеттемелерді қатаң бекітілген ереже емес, нормативтік күтулер мен жауапкершілік арқылы қалыптасатын әлеуметтік тәжірибе ретінде қарастырды. Бұл міндеттер «дұрыс» мінез-құлық туралы түсініктер арқылы, күнделікті қарым-қатынастар барысында қайта айқындалады. Көп жағдайда бұл отбасылық міндеттемелер ресми ережелер емес, қарым-қатынас кезінде моральдық нормалар ретінде көрінеді: көмек беру, отбасылық байланысты сақтау, құрмет көрсету. Осы тұрғыдан алғанда, отбасылық міндеттемелерді орындамау әрдайым олардан бас тарту емес, моральдық жауапкершіліктің кемшілігі ретінде бағаланады. Ал заманауи қалалық отбасыларда әйелдердің кәсіби және цифрлық белсенділігі артқанымен, үй шаруасы, бала күтімі мен туыстық міндеттерді атқару сияқты ақысыз екінші ауысым жүктемесі сақталып отыр (Seidumanova et al., 2026).

Туыстық еңбекке қатысты зерттеулер отбасын сақтау үшін үздіксіз еңбекті жалғастыру керек екендігін айқындайды. C.J. Rosenthal (1985) туыстық байланысты қолдау мен сақтау отбасылық еңбектің ерекше түрі ретінде сипаттап, бұл жұмыс көбіне әйелдерге жүктелетінін атап өтеді. M. di Leonardo (1987) бойынша туыстықты сақтау еңбегі көбіне отбасылық отырыстар, кездесулер, құттықтаулар, мерекелерді бірге өткізу, яғни отбасының символдық тұтастығын ұйымдастыру арқылы жүзеге асады. Бұл еңбек көзге көрінбейді, алайда дәл осы еңбек отбасының желісі ретінде жалғасын табуына мүмкіндік береді. Бұл еңбектің көрінбейтін қыры, эмоционалдық және когнитивтік еңбек тұрғысында талдауға ерекше айқындалады. A.R. Hochschild (1979) эмоциялық еңбек тұжырымдамасы енгізіп, эмоциялар әлеуметтік нормалармен реттелетін отбасындағы қарым-қатынастың маңызды бөлігі деп көрсетті. A. Daminger (2015) когнитивтік еңбек отбасылық өмірді жоспарлау, ұйымдастыру, шешім қабылдау, отбасылық міндеттердің орындалуын қадағалау процестері арқылы түсіндіреді. Бұл тәсіл отбасылық еңбек ұғымын тамақ пісіру мен үй жинау, күтім жасаудан кеңірек екенін зерттеуге мүмкіндік береді.

Отбасылық билікке арналған еңбектер зерттеу үшін маңызды теориялық негізге ие. D. Kandiyoti (1988) өзінің «патриархалды келісім» тұжырымдамасында патриархалдық жүйедегі әйелдердің еңбегін бағыныштылық емес, сол тәртіпке келісу, бейімделу аясында әрекет етуі деп түсіндіреді. J. Zuo (2009) отбасылық қатынастарды тек гендерлік айырмашылықтарымен ғана емес, жас айырмашылығы мен мәртебесі отбасы иерархиясы арқылы ұйымдастырылатынын көрсетеді. Осыған орай, тәжірибесі мен мәртебесі бар әйелдер жас әйелдердің міндеттерін реттеуге үстемдік ете алады.

L. R. Fischer (1983) баланың дүниеге келуі ене мен келін арасындағы шекаралардың белгісіздігін арттыра алатынын көрсетеді, себебі бұл күтімге қатысу құқығы туралы сұрақтар туғызады, тәрбиеге әсер етеді және жас жұбайлар үшін отбасылық өмір нормаларын белгілейді. M. J. Turner, C. R. Young and K. I. Black

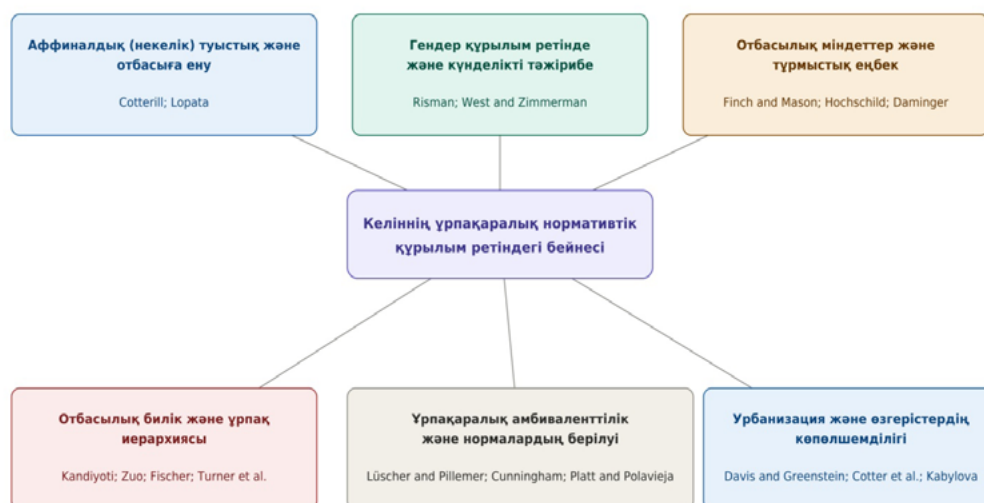
(2006) ене мен келіннің қарым-қатынасын отбасында орын табу процесі ретінде қарастырады. Мұндай қарым-қатынастарда, егер қақтығыс туындаса, сирек жағдайда тек жеке тұлғалардың қақтығысы ғана болады. Көбінесе ол танумен, бақылаумен, дауыспен және жас әйел үшін қолайлы тәуелсіздік дәрежесімен байланысты. Ұрпақтар арасындағы көзқарас бізге бұл екіжақтылықты одан да дәл сипаттауға мүмкіндік береді. K. Luscher and K. Pillemmer (1998) ұрпақтар арасындағы қарым-қатынасты қарапайым ынтымақтастық немесе қақтығыс ретінде емес, қолдау, тәуелділік, міндеттемелер, шиеленіс және қарама-қайшы күтулердің үйлесімі ретінде қарастыруды ұсынады. A. E. Willson, K. M. Shuey and G. H. Elder Jr. (2003) туыстық, гендерлік және моральдық үміттер қиылысқан кезде екіұштылық әсіресе қайын ата-аналармен қарым-қатынаста айқын көрінетінін көрсетеді. Жас әйел бір мезгілде отбасы мүшесі ретінде де, мінез-құлқын әлі де бағалау қажет адам ретінде де қабылдануы мүмкін; Одан жақындық күтілуі мүмкін, бірақ оның әрекеттерін бақылау сақталады.

Гендерлік нормалардың ұрпақтан-ұрпаққа берілуін зерттеу отбасылық сенімдердің тек тікелей нұсқау арқылы ғана емес, қайта жаңғыртылатынын көрсетеді. M. Cunningham (2001), L. Platt and J. G. Polavieja (2016), F. Perales et al. (2021), сондай-ақ T. Cano and H. Hofmeister (2022) күнделікті тәжірибелердің маңыздылығына назар аударады: отбасында кім үй шаруасымен айналысады, кім басқаларға қамқорлық жасайды, кім шешім қабылдайды, кімнің уақыты құндырақ деп саналады және кім эмоционалды тәртіпке жауапты. Мұндай тәжірибелер көбінесе мәлімдемелерге қарағанда сенімдірек болғандықтан, олар арқылы жас ұрпақ тек жеке көзқарастарды ғана емес, сонымен қатар отбасы құрылымының логикасын да игереді. Сонымен қатар, нормалардың берілуі олардың механикалық қайталануын білдірмейді. Ұрпақтар бірдей сөздік қорын - құрметтеу, қамқорлық жасау, міндет, жақсы әдептілік, отбасы - қолдануы мүмкін, бірақ бұл сөздерді әртүрлі мағынада қолданады. Кейбіреулер үшін құрмет үлкендерге бағыну және отбасылық иерархияны қабылдау дегенді білдіруі мүмкін; басқалары үшін бұл сыпайылық пен өз шекараларын бұзбай, үлкендерді мойындауды білдіруі мүмкін. Ұрпақтар арасындағы талдау тек «дәстүрлі» және «заманауи» көзқарастар арасындағы айырмашылықтарды анықтауға ғана емес, сонымен қатар нормативтік санаттардың мағынасының қалай өзгеріп жатқанын зерттеуге де бағытталуы керек.

Модернизация және урбанизация туралы әдебиеттер тағы бір жеңілдетуді болдырмауға көмектеседі: қалалық орта дәстүрлі отбасылық нормаларды автоматты түрде бұзады деген идея. Гендерлік идеологияны зерттеу отбасылық саладағы өзгерістердің біркелкі емес екенін көрсетеді. S. N. Davis and T. N. Greenstein (2009) гендерлік көзқарастардың көп өлшемділігін атап көрсетеді: әйелдердің жұмыспен қамтылуын қолдау ана болу, күтім жасау және үй жұмыстарына қатысты дәстүрлі күтулермен қатар өмір сүре алады. D. A. Cotter, J. M. Hermesen and R. Vanneman (2011), сондай-ақ J. R. Pepin and D. A. Cotter (2018) білім беру, жұмыспен қамту және кәсіби өзін-өзі тану сияқты қоғамдық салаларға қатысты нормалар отбасы ішіндегі міндеттерді бөлу туралы идеяларға қарағанда тезірек өзгеретінін көрсетеді. Қалалық отбасының классикалық зерттеулері де урбанизация жағдайында туыстық міндеттемелердің жойылуы туралы қарапайым идеяны қолдамайды. E. Bott (1955, 1956) және M. Young and P. Willmott (1957) қалалық отбасылардың туыстық желілермен байланысын сақтайтынын көрсетті, дегенмен бұл байланыстарды сақтау әдістері өзгереді. Бөлек тұру, әйелдің жұмыспен қамтылуы және жас жұбайлардың тәуелсіздікке баса назар аударуы кеңейтілген отбасының күнделікті бақылауын әлсіретуі мүмкін, бірақ олар міндетті түрде моральдық күтулерді, қаржылық тәуелділік пен отбасы беделіне жауапкершілікті толықтай жоймайды.

Қазақстандық соңғы зерттеулер бұл үрдістердің ерекшеліктерін сипаттауға мүмкіндік береді. Қазақ қоғамындағы келін мәртебесіне қатысты зерттеулер үлкенге құрмет таныту, отбасы әдебін ұстану, жаңа отбасының үй шаруашылығына қосылу сияқты күтулерді сипаттайды (Meirmanova et al., 2020). Ат тергеу тәжірибесі қазақ отбасындағы иерархияны мойындаудың тілдік формасы ретінде қарастырылады (Suleimen, 2019). Орталық Азияға қатысты зерттеулер келін мәртебесінің құрылымдық осалдығын бақылау және қысыммен байланыстырады (Zhussipbek and Nagayeva, 2021). Қазақстандағы қалалық отбасыларға қатысты қазіргі зерттеулері бұл нормалардың әртүрлі жағдайларда сақталып, қайта түсіндірілетінін ашады. Көп ұрпақты отбасында тұру арқылы қолдау ала алады, бірақ жас әйелге бақылауды күшейте түседі (Kabylova, 2025). Қалалық отбасылардағы үйлену тойларының шығындары рационализациялау мен тұтыну үлгілері өзгергенімен, туыстық міндеттемелер, өзара алмасу, отбасылық беделге қатысты күтулермен байланысын

сақтап тұр (Barsukova, 2024). Талданған теориялық тәсілдер келін бейнесін зерттеуге арналған ортақ аналитикалық негіз құрап, оны түсіндіретін алты бағытын айқындайды (2-сурет).

2-сурет. Зерттеудің теориялық негізі

Ескерту: Сурет дереккөздерді тақырыптық кластерлеу арқылы авторлармен құрастырылған.

Аффиналдық туыстық келіннің күйеуінің отбасына қосылуы, мойындалуы шарттарын түсінуге мүмкіндік береді. Гендерлік теориялар келінге қатысты күтулердің күнделікті қатынастар арқылы қалай бекітілетінін түсіндіреді. Көрінбейтін еңбекке қатысты зерттеулер келін бейнесіндегі күтілімдер тек физикалық еңбекпен шектелмей, эмоционалдық ұстамдылық пен туыстық үйлесімділікті қамтамасыз ету міндеттемелердің маңызды екендігін көрсетеді. Отбасылық билікке қатысты зерттеулер келін бейнесіндегі бақылау, мойындау, шешім қабылдау мәселелерді түсіндіреді, ал ұрпақаралық тәсіл әр буын арасында әртүрлі қабылданатындығын ашады. Қалалық отбасы туралы зерттеулер модернизацияның дәстүрлі күтулерді толық жоймайтынын, керісінше жаңа әлеуметтік жағдайларға бейімделе келе қайта құрылатынын көрсетеді. Аталған тәсілдер келін бейнесін әр қырынан зерттеп, оны ұрпақаралық нормативтік конструкт ретінде талдауға мүмкіндік береді. Осылайша, келін бейнесін жас үйленген әйел міндеттерімен ғана шектелмей, отбасындағы мүшелігі, күтілетін қасиеттері, отбасылық еңбегі, қарым-қатынас кезіндегі мінез-құлқы, автономия шекаралары және моральдық бағалануы туралы нормативтік түсініктер жүйесі ретінде қарастырылады. Ұсынылған бұл тәсіл келін бейнесін қазіргі Қазақстандағы қалалық отбасы, гендерлік тәртіп және ұрпақаралық қатынастар өзгерістерін түсіндіретін әлеуметтанулық санат ретінде пайымдауға негіз болады.

Келін бейнесінің тұжырымдамалық талдау нәтижелері

Мақала теориялық-тұжырымдамалық сипатта болғандықтан, нәтижелер интегративті әдебиеттен шолу, тақырыптық кластерлеу және тұжырымдамалық синтез негізінде қалыптасқан аналитикалық құрылымдар жүйесі ретінде ұсынылады. Бұл жүйе келін бейнесін эмпирикалық зерттеуге арналған тұжырымдамалық-әдіснамалық негіз ретінде айқындалады. Мақаладағы бұл аналитикалық құрылым зерттеліп отырған құбылыстың негізгі аспектілерін бір жүйеге келтіретін теориялық негізделген категория ретінде қаралады. Ұсынылған конструкт екі қызметті атқарады: «келін бейнесі» ұғымын нақтылау және қалалық отбасылардағы ұрпақаралық түсініктерді талдау үшін негіз қалыптастыру.

Тұжырымдамалық конструкт: келін рөлі, мәртебесі, бейнесі және ұрпақаралық түсініктер. Бірінші аналитикалық құрылым келінге қатысты өзара байланысты төрт санатты ажыратуға негізделген: келін

рөлі, келін мәртебесі, келін бейнесі және келін бейнесі туралы ұрпақаралық түсініктер. Осы айырмашылық мәдени-сипаттамалық тәсілдерді аталған деңгейлерде біріктіретіндіктен қажет. Келін туралы әдебиеттер оның отбасындағы орны тек атқаратын қызметтерімен ғана емес, күйеуінің туыстары арасындағы мәртебесімен де анықталатынын дәлелдейді (Cotterill, 1994; Lopata, 1999).

Бұл төрт санат келіннің әртүрлі деңгейлерін анықтайды: рөл келіннің не істейтіндігін; мәртебе күйеуінің отбасындағы орнын; бейнесі оның қандай болуы керектігін және оның мінез-құлқы қалай бағаланатынын; ал ұрпақаралық түсініктер әртүрлі ұрпақтардың бұл бейнені қалай түсіндіретінін көрсетеді (1-кесте).

1-кесте. Негізгі зерттеу категориясының тұжырымдамалық сипаттамасы

Категория	Аналитикалық мазмұны	Негізгі сұрақ	Әдіснамалық маңызы
Келін рөлі	Күйеуінің отбасындағы жас әйелдің күтілетін әрекеттері, функциялары мен міндеттерінің жиынтығы	Келін не істеуі керек?	Үй еңбегі, қамқорлық, қонақжайлылық және отбасылық өмірге қатысу тәжірибесіне талдау
Келін мәртебесі	Әйелдердің аффиналдық туыстық қатынастар жүйесіндегі және отбасы иерархиясындағы орны	Келін күйеуінің отбасында қандай орын алады?	Отбасына енуі, мойындалу, тәуелділік және еңбек өтілі жүйесіндегі ұстанымды талдау
Келін бейнесі	«дұрыс» мінез-құлық туралы түсініктер және бағалау критерийлері,	Келін қандай болуы керек?	«Жақсы» келін туралы түсініктерді, бағалау тілін және моральдық күтулерді талдау.
Ұрпақаралық түсініктер	Келін қасиеттеріне, міндеттеріне, мәртебесіне және автономиясына қатысты ұрпақаралық интерпретациялар	Келін бейнесін әртүрлі ұрпақтар қалай түсінеді?	Құрмет, борыш, еңбек және автономия нормаларын түсіндіру жолдарын салыстыру.

Ескерту: Кесте аффиналдық туыстық, отбасылық міндеттемелер, гендерлік рөлдер және нормалардың ұрпақтан-ұрпаққа берілуі туралы әдебиеттерді синтездеуге негізделген тұжырымдамалық айырмашылықты қолдана отырып жасалған (Cotterill, 1994; Lopata, 1999; Finch and Mason, 1992; Cunningham, 2001; Platt and Polavieja, 2016).

«Келін бейнесі» ұғымы кездейсоқ таңдалмай, бір-бірін логикалық тұрғыдан толықтыратын төрт негізгі теориялық бағыттың тұжырымдамалық үйлесіміне негізделген. Құрылымдық-мәртебелік бағыт (Cotterill, 1994; Lopata, 1999) келіннің қайын жұртпен қарым-қатынасындағы орны мен мәртебелік екіұштылығын айқындап, келіндік позицияның институционалдық шеңберін сызады. Іс-әрекеттік-институционалдық бағыт (Finch and Mason, 1992) осы туыстық мәртебеден туындайтын отбасылық міндеттемелер мен моральдық жауапкершіліктің күнделікті мінез-құлықта қалай келісілетінін және орындалатынын түсіндіреді. Конструктивистік-гендерлік бағыт (West and Zimmerman, 1987; Risman, 2004) осы отбасылық міндеттерді атқару арқылы келіннің гендерлік рөлді күнделікті іс-әрекетте қалай жаңғыртатынын және қоғамдағы гендерлік күтулерге сай қалыптасатынын көрсетеді. Ал ұрпақаралық-динамикалық бағыт (Cunningham, 2001; Platt and Polavieja, 2016; Perales et al., 2021) гендерлік идеология мен «жақсы» келін туралы нормативтік түсініктердің ұрпақтан-ұрпаққа берілуін және уақыт өте келе трансформациялануын айқындайды. Бұл бағыттардың интеграциясы келін бейнесін біржақты рөл ретінде емес, құрылымдық, мінез-құлықтық және ұрпақаралық өлшемдерді түгел қамтитын кешенді әлеуметтанулық феномен ретінде талдауға жол ашады.

Мақалада келін бейнесі тұрмысқа жаңа шыққан әйелдің күйеуінің отбасындағы қалаған қасиеттері, міндеттері, мінез-құлық формалары, мәртебелік орны және автономия шекаралары туралы нормативтік идеялардың әлеуметтік тұрғыдан талданған және ұрпақаралық берілетін жүйе ретінде қаралады. Бұл анықтама бес аналитикалық ерекшелікті айқындайды: нормативтік, ұрпақаралық сабақтастық, гендерлік

негіз, иерархия және динамикалық өзгеріс. «Келін бейнесі» нақты әрекеттер жиынтығы ғана емес, сонымен қатар нормативтік түсініктер жүйесі ретінде көрінеді. Ол ұрпақтар арасындағы қатынаста қалыптасып, кейде даулы сипатқа ие болады; әйелдерге қамқорлық, тұрмыстық еңбек және эмоционалдық ұстамдылықпен байланыстырады; олардың отбасылық өмірдегі орнын бекітеді және қалалық өмір, білім беру, әйелдің еңбек нарығына қатысу әсерінен өзгеріске ұшырайды.

Құрылымдық конструкт: келін бейнесінің көпөлшемді моделі. «Келін бейнесі» ұғымын жаңа аналитикалық санат ретінде енгізу отбасы әлеуметтануындағы дәстүрлі «әлеуметтік мәртебе», «әлеуметтік рөл» және «нормативтік күтулер» сияқты түсініктерді жоққа шығармайды, қайта оларды біріктіретін тұтас конструкт қызметін атқарады. Бұл ұғымдардың аражігін ажыратып қарасақ, «келін мәртебесі» оның қайын жұрт жүйесі мен отбасылық иерархиядағы тұрақты институционалдық орнын анықтайды. Өз кезегінде «келін рөлі» осы мәртебеден туындайтын, қоғам жүктейтін міндеттерді, еңбек пен қамқорлық функцияларын және іс-әрекет үлгілерін білдірсе, «нормативтік күтулер» отбасы мен орта тарапынан «жақсы» келінге қойылатын моральдық-мәдени талаптарды көрсетеді. Бұған дейінгі әлеуметтанулық тәсілдер құбылыстың тек жекелеген қырларын ғана бөліп қарастыруға бейім болса, «келін бейнесі» ұғымы бұл бөлшектерді тұтастыратын көпөлшемді санат ретіндегі ғылыми артықшылығымен ерекшеленеді. Ол мәртебелік орын мен рөлдік міндеттерді ғана емес, сонымен бірге символдық-коммуникативтік ілтипатты, моральдық-бағалаушылық дискурсты және заманауи жеке субъектілікті тұтас қамтиды. Ең бастысы, бұл жаңа ұғым келінді отбасылық иерархияның еркі шектеулі орындаушысы ретінде емес, қоғамдық нормалар мен заманауи дербестік арасында тепе-теңдік іздейтін белсенді әлеуметтік субъект ретінде кешенді зерттеуге жол ашады.

Зерттеуде келін бейнесінің көпөлшемді моделі аналитикалық құрылым ретінде ұсынылады. Дереккөздерді тақырыптық өлшемдер бойынша сұрыптау және талдау логикасы сапалық кодтау ережесіне қатаң сәйкес жүргізілді. Іріктелген әдебиеттер корпусын тематикалық талдау нәтижесінде келін бейнесін айқындайтын жеті негізгі тақырыптық өлшем жинақталды. Барлық өлшемдер әдіснамалық бөлімде белгіленген сапалық кодтардан құралып, негізгі контекстік басымдығына қарай топтастырылды. Егер зерттелетін корпустағы жекелеген жарияланымдарда келіндік феноменнің бірнеше аспектісі (мысалы, әрі отбасылық еңбек, әрі ене мен келін арасындағы иерархия) қатар қарастырылған болса, бұл еңбектер бірнеше белгі бойынша қатар индекстеліп, тиісті санаттардың барлығында талдау материалы ретінде пайдаланылды.

Әдебиеттерді тақырыптық кластерлер бойынша талдап, келін бейнесі жеті өлшеммен анықталды: мәртебелік-туыстық, нормативтік-идеалдық, мінез-құлықтық-еңбектік, коммуникативтік-символдық, иерархиялық-биліктік, моральдық бағалаушылық және автономды-модернизациялық. Бұл өлшемдер «келін бейнесін» тұрақты дәстүрлі бейне ретінде ғана емес, күйеуінің отбасы мүшесі, «жақсы» келінге тән қасиеттер, отбасылық еңбек, қарым-қатынас нормалары, билік иерархиясын қамтитын күтулер жүйесі ретінде қарастыруға негіз болады (3-сурет, 2-кесте).

3-сурет. Келін бейнесін талдаудың аналитикалық өлшемдері

Ескерту: Ұсынылған өлшемдер әдебиеттерді тақырыптық кластерлеу және концептуалды синтездеу арқылы авторлармен құрастырылды.

Жалпы әлеуметтанулық теорияларды келін феноменіне қолдану және авторлық жинақтау логикасы екі деңгейлі талдауға негізделді. Бұл ретте зерттеу материалдары ретінде Орталық Азия мен Қазақстандағы келін институтының әлеуметтік мәртебесін тікелей қарастырған арнайы эмпирикалық еңбектермен қатар, гендерлік иерархия (West and Zimmerman, 1987), отбасылық міндеттер мен эмоциялық еңбек (Finch and Mason, 1992; Hochschild, 1983), патриархаттық қатынастар (Kandiyoti, 1988) және модернизация үдерістерін талдайтын іргелі теориялық концепциялар тартылды. Аталған жалпы теориялық еңбектердің басым бөлігі тікелей «келін» тақырыбына арналмағанымен, автор оларды келін феноменін жүйелі түсіндіретін аналитикалық құрал ретінде пайдаланды. Бұл іргелі концепцияларды келіндік контекстке бағыттап отырып, оларды жергілікті эмпирикалық ізденістермен сабақтастыру нәтижесінде келіннің күнделікті мінез-құлқы, отбасылық еңбегі, енемен қарым-қатынасы мен дербестігі сипатталатын жеті тақырыптық өлшем қалыптасты. Осылайша, ұсынылған модель дайын әдебиеттерді жай ғана жинақтау емес, жалпы әлеуметтанулық теорияларды келін бейнесін түсіндіруге бейімдеу және авторлық ғылыми сараптаудың нәтижесі болып табылады.

2-кесте. Келін бейнесінің аналитикалық өлшемдерінің құрылымы

Өлшемдер	Өлшем мазмұны	Негізгі айнымалылар	Теориялық негіздері
Мәртебелік-туыстық	Әйелдің некеге тұру арқылы күйеуінің отбасына қосылуы; отбасына ену шарттылығы; мойындалу қажеттілігі	тиесілік, мойындалу, арақашықтық, адалдық	Cotterill (1994); Lopata (1999)

Өлшемдер	Өлшем мазмұны	Негізгі айнымалылар	Теориялық негіздері
Нормативтік-идеалды	«Жақсы» келін және оған тән болуы тиіс қасиеттер туралы түсініктер	құрмет, қарапайымдылық, төзімділік, бейімделгіштік, тәрбиелілік	Finch and Mason (1992); Meirmanova et al. (2020)
Мінез-құлықтық және еңбектік	Үй еңбегінің, эмоционалдық, когнитивтік және туыстық еңбектің күтілетін түрлері	үй міндеттері, күтім, туыстық еңбек, эмоционалдық жұмыс, когнитивтік еңбек	Rosenthal (1985); di Leonardo (1987); Hochschild (1979); Daminger (2019)
Коммуникативті-символдық	Сөйлеу нормалары, құрмет көрсету мінез-құлқы және үлкендікті символдық мойындау	сөйлеу этикеті, ұстамдылық, ат тергеу, құрмет көрсету рәсімдері	Suleimen (2019); Meirmanova et al. (2020)
Иерархиялық-биліктік	Бақылау, бедел және шешім қабылдау құқығының бөлінуі	ененің билігі, күйеудің ықпалы, үлкендердің бақылауы, отбасылық иерархия	Kandiyoti (1988); Zuo (2009); Fischer (1983); Turner et al. (2006)
Моральдық-бағалаушылық	Мақұлдау, сынау, бедел және «дұрыс» мінез-құлықты бағалау тілі	мақтау, сөгіс, салыстыру, ұят, отбасылық бедел	Finch and Mason (1992); Zhussipbek and Nagayeva (2021)
Автономды-модернизациялық	Білім алу, жұмыспен қамтылу, бөлек тұру және жеке шекараларға қатысты заманауи күтулер	жұмыс, білім, мансап, автономия, бөлек тұру	Davis and Greenstein (2009); Cotter et al. (2011); Pepin and Cotter (2018); Kabylova (2025); Toktarbekova (2026).

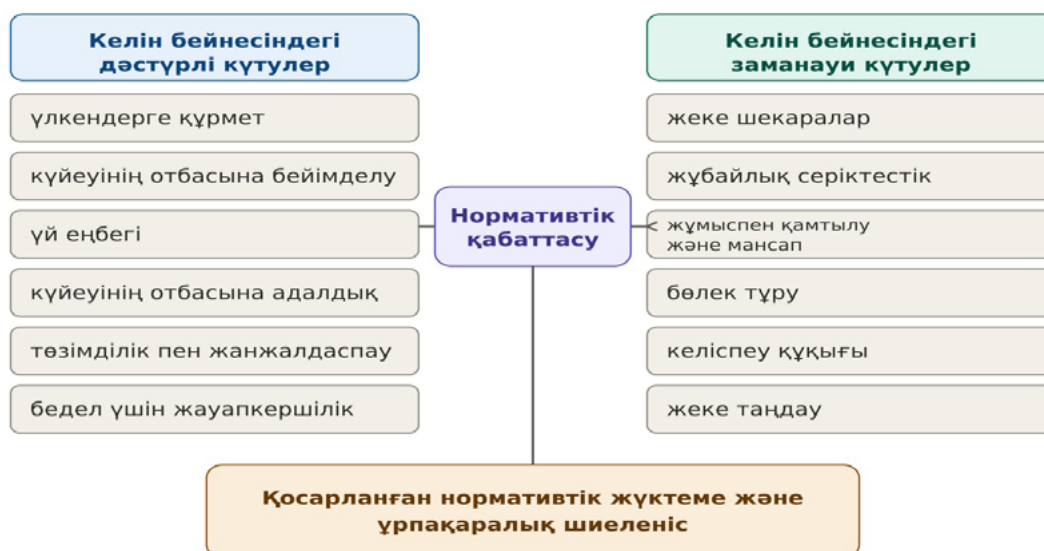
Ұсынылып отырған жеті өлшем келін бейнесін біртұтас жүйе ретінде талдауға арналғанымен, олардың әрқайсысы дербес аналитикалық қызмет атқарады. Олардың арасындағы аналитикалық шекаралар төмендегідей айқындалады: Біріншіден, «нормативтік-идеалдық» өлшем қоғамдағы «жақсы келінге» қатысты дерексіз моральдық-мәдени күтулерді (тәрбиелілік, сабырлылық) қамтыса, «моральдық-бағалаушылық» өлшем келіннің нақты мінез-құлқы орындалғаннан кейінгі берілетін әлеуметтік бағаны, мақұлдау немесе айыптау тілін (мақтау, сөгіс, ұят) талдайды. Екіншіден, «мінез-құлықтық-еңбектік» өлшем келіннің физикалық, когнитивтік және эмоционалдық практикалық жүктемесін білдірсе, «коммуникативтік-символдық» өлшем осы еңбектің қалай орындалатынының сыртқы белгілерін, иерархияны мойындау рәсімдерін (сөйлеу этикеті, ұстамдылық сақтау, ат тергеу, сәлем салу) сипаттайды. Бұл өлшемдердің ішінара тоғысуы модельдің осалдығы емес, қайта келін бейнесінің күрделі, көпдеңгейлі табиғатын көрсетеді.

Динамикалық конструкт: нормативтік қабаттасу. Нормативті қабаттасу дәстүрлі күтулер урбанизацияның, білім берудің, әйелдердің жұмыспен қамтылуын және некенің жекеленуінің әсерінен жойылып кетпейтін, бірақ қазіргі заманғы талаптармен қатар өмір сүретін және қосымша нормативтік ауыртпалықты құрайтын жағдайды білдіреді. Бұл динамикалық конструкт гендерлік идеологияның көпөлшемділігі мен отбасылық нормалардың біркелкі емес өзгерістерін анықтауға бағытталған (Davis and Greenstein, 2009+; Cotter et al., 2011; Pepin and Cotter, 2018). Дәстүрлі күтулер үлкендерге құрмет, жаңа отбасына бейімделу, үй шаруасына қатысу, адал болу, эмоционалдық шектеу, отбасы абыройын сақтауды қамтиды. Ал қазіргі заманауи күтулер білім алу, мансаптық өсу, жеке шекараларды бұзбау, бөлек тұру, шешім шығару құқығының болуын қамтиды (4-сурет, 3-кесте). Қалалық қазақ жағдайында мұндай күтулер әйелдердің жұмыспен қамтылуымен, тұрғын үй жағдайларымен және көп ұрпақты өмір сүруімен күшейтіледі (Kabylova, 2025; Barsukova, 2024).

Қалалық ортадағы келін бейнесінің ауылдық контексттен басты айырмашылығы – нормативтік қабаттасу деңгейінің жоғары болуында. Қала келіні дәстүрлі отбасылық міндеттерді сақтай отырып, білім алу, еңбек нарығына белсенді араласу және жас отбасының автономия шекараларын айқындау сияқты

заманауи талаптарды қатар орындауға бағдарланады. Сондықтан урбанизация үдерісі қала отбасыларындағы рөлдік күтулерді жеңілдетпейді, керісінше қос нормативтік жүктеме мен ұрпақаралық түсініктер алшақтығы есебінен оны құрылымдық тұрғыдан күрделендіре түседі. Дәстүрлі отбасылық құрылымдарда цифрлық технологиялар мен сандық экономиканың дамуы гендерлік рөлдердің қайта анықталуына ықпал етеді (Daraz et al., 2025). Бұл қазақстандық қалалық отбасыларда заманауи автономия талаптары мен дәстүрлі отбасылық міндеттердің қатар өмір сүріп, қос нормативтік жүктеме тудыратын нормативтік қабаттасу механизмін үрдіс ретінде айқындайды (Seidumanova et al., 2026).

«Нормативтік қабаттасу» механизмі дәстүрлі және заманауи күтулердің қатар өмір сүруін түсіндіретін сараптамалық модель болып табылады. Бұл тетікке негіз болған 3-кесте мен 4-суреттегі салыстырмалы жұптар (мысалы: патриархаттық бағыныштылық және жеке автономия; өтелмейтін үй еңбегі және кәсіби өзін-өзі жүзеге асыру; ене беделі және бірлесіп шешім қабылдау) Орталық Азия мен Қазақстандағы келін феноменін зерттеген эмпирикалық әдебиеттер корпусын сапалық тақырыптық кодтау нәтижесінде жинақталды (Suleimen, 2021; Meirmanova, 2022; Zhussipbek and Nagayeva, 2020; Kabylova, 2025; Harris, 2004; Kandiyoti, 1988). Бұл ұғым сырттай ұқсас әлеуметтанулық концепциялардан өзіндік ерекшеліктерімен ажыратылады. Алдымен, ұрпақаралық тартыстылықтан (Luescher and Pillemer, 1998) айырмашылығы – мұнда мәселе тек отбасы мүшелері арасындағы ішкі эмоционалдық-психологиялық қайшылықта емес, институционалдық деңгейде келін рөліне бір мезетте жүктелетін құрылымдық күтулердің қатар түсуінде. Екіншіден, нормалардың араласуынан айырмашылығы – дәстүрлі және заманауи күтулер бір-біріне сіңіп, жаңа үшінші норма құрмайды, керісінше дербес екі қабат ретінде сақталып, келінге жағдайға байланысты талаптар қояды. Үшіншіден, бірыңғай сенімдер жүйесін қамтитын гендерлік идеологиямен салыстырғанда, қабаттасу механизмі келіннің күнделікті тұрмыстық тәжірибеде екі түрлі нормативтік жүйеге қатар бейімделу субъектілігін ашады.

4-сурет. Нормативтік қабаттасу механизмі

Ескерту. Схема дәстүрлі және заманауи күтулерді салыстырмалы тұжырымдамалық талдау негізінде авторлармен құрастырылған.

3-кесте. Келін бейнесіндегі нормативтік қабаттасу механизмі

Дәстүрлі күтулер	Қазіргі күтулер	Ықтимал нормативтік шиеленіс
Үлкендерге құрмет	Жеке шекаралар	Автономиядан бас тартпай, құрметті қалай көрсетуге болады?
Күйеуінің отбасына бейімделу	Жұбайлық серіктестік	Некеден кейін кімнің ережелері басым болады: күйеуінің отбасының ба, әлде жас жұбайлардың ба?
Үй еңбегі келіннің міндеті ретінде	Әйелдің жұмыспен қамтылуы және мансабы	Егер келін жұмыс істесе, үй шаруасының жүктемесін қалай бөлу керек?
Күйеуінің отбасына адалдық	Бөлек тұру	Бөлек тұру автономия нормасы ма, әлде күйеуінің отбасынан алшақтау ма?
Төзімділік және жанжалсыздық	Келіспеуді білдіру құқығы	Құрмет пен бағынудың шекарасы қай жерден өтеді?
Бедел үшін жауапкершілік	Жеке таңдау	Келіннің мінез-құлқын бағалауға кімнің құқығы бар?

Ескерту. Кестедегі салыстырмалы жұптар зерттелетін корпустағы эмпирикалық дереккөздерді тақырыптық кодтау арқылы жинақталған: патриархаттық бағыныштылық және дербес автономия (*Suleimen, 2019; Zhussipbek and Nagayeva, 2021*); өтелмейтін үй еңбегі және кәсіби даму (*Meirmanova et al., 2020; Kabylova, 2025*); ене беделі және тең құқылы қарым-қатынас (*Kandiyoti, 1988; Suleimen, 2019*).

Операционалдық конструкт: модельді эмпирикалық көрсеткіштерге аудару. Операционалдық конструкт үлгіні кейінгі эмпирикалық сынауға арналған. Ол келін бейнесінің концептуалды өлшемдерін айнымалыларға, көрсеткіштерге және сұхбаттың ықтимал сұрақтарына аударады. Матрица эмпирикалық зерттеулердің әдістемелік құралы болып табылады (4-кесте). Оны әзірлеуде авторлар тұжырымдамалық мақалаларға қойылатын талаптардың логикасын ұстанды, мұнда теориялық үлес тек модельді құрудан ғана емес, сонымен қатар одан әрі эмпирикалық тестілеу үшін негізді дайындаудан тұруы мүмкін (Whetten, 1989; Jaakkola, 2020).

4-кесте. Кейінгі эмпирикалық зерттеулерге арналған келін бейнесінің концептуалды моделі

Өлшем	Айнымалылар	Индикаторлар	Интервьюге арналған ықтимал сұрақтар
Мәртебелік-туыстық	Отбасына енуі, мойындалу, адалдық	«өзінікі/бөтен», отбасылық шешімдерге қатысу, күйеуінің отбасының сенімі	Келін күйеуінің отбасында қашан «отбасының толық мүшесі» ретінде қабылданады?
Нормативтік-идеалды	«жақсы келіннің» қасиеттері	құрмет, төзімділік, қарапайымдылық, тәрбиелілік, бейімделгіштік	Жақсы келін қандай қасиеттерге ие болуы керек?
Мінез-құлықтық және еңбектік	үй еңбегі және көрінбейтін еңбек	тамақ дайындау, үй жинау, қонақ күту, күтім жасау, эмоциялық ұстамдылық, жоспарлау	Келін қандай міндеттерді орындауы керек?
Коммуникативті-символдық	сөйлеу, этикет, рәсімдер	үлкендерге сөйлеу/ қарым-қатынас жасау, үнсіздік сақтау, дауласу, ат тергеу, сәлем салу	Келін үлкендермен қалай сөйлесуі керек?

Өлшем	Айнымалылар	Индикаторлар	Интервьюге арналған ықтимал сұрақтар
Иерархиялық-биліктік	бақылау, шешім қабылдау, араласу	ененің билігі, күйеудің шешімдері, тыйымдар, араласу шекаралары	Жас отбасының өміріне кімнің араласуға құқығы бар?
Моральдық-бағалаушылық	мақұлдау, сынау, бедел	мақтау, сөгіс, салыстыру, ұят, алғыссыздық үшін кінәлау	Келінді әдетте не үшін мақтайды немесе айыптайды?
Автономды-модернизациялық	жұмыс, білім, тұру, шекаралар	жұмыспен қамтылу, мансап, бөлек тұру, жеке кеңістік	Келін жұмыс істеуі, бөлек тұруы және жеке шекаралары болуы керек пе?

Интерпретациялық конструкт: келін бейнесін ықтимал ұрпақаралық түсіндірмелері. Интерпретациялық конструкт ұрпақтар арасындағы келін бейнесін түсінудегі ықтимал айырмашылықтарды сипаттайды және сұхбат немесе сауалнамалық зерттеу барысында тексерілетін бағыттарды белгілейді (5-кесте). Оның құрылымы ұрпақтар арасындағы амбиваленттілік пен гендерлік нормалардың берілуін зерттеуге негізделген, мұнда отбасылық қондырғылар механикалық түрде емес, ата-аналық көзқарастардың күнделікті тәжірибелердің, отбасылық құрылымның және өмірлік тәжірибенің үйлесімі арқылы көбейтіледі (Luscher and Pillemer, 1998; Cunningham, 2001; Platt and Polavieja, 2016; Perales et al., 2021).

5-кесте. Кейінгі эмпирикалық тексеруге арналған келін бейнесінің ұрпақаралық интерпретацияларының болжамды аналитикалық матрицасы

Нормативтік категория	Аға ұрпақтың ықтимал интерпретациясы	Орта ұрпақтың ықтимал интерпретациясы	Кіші ұрпақтың ықтимал интерпретациясы
Құрмет	Иерархияны сақтау, тіл алу, үлкендікті мойындау	Жас жұбайлардың мүдделерін ішінара ескере отырып, үлкендерге құрмет көрсету	Жеке шекаралардан бас тартпай, үлкендерге сыпайылық таныту және оларды мойындау
Үй еңбегі	Келіннің табиғи міндеті	Міндет ретінде қабылданады, бірақ жұмыспен қамтылған жағдайда жеңілдіктер болуы мүмкін	Ерлі-зайыптылар арасындағы келісім мәселесі
Енемен қарым-қатынас	Ене – бақылау мен бағыт-бағдар берудің басты үлкен тұлғасы	Ененің орны маңызды, бірақ оның араласуы шектелуі тиіс	Ененің араласуы ерлі-зайыптылардың автономиясын бұзбауы керек
Бөлек тұру	Күйеуінің отбасынан алшақтаудың ықтимал белгісі	Құрмет пен қарым-қатынас сақталған жағдайда рұқсат етіледі	Автономды ерлі-зайыптылық өмірдің қалыпты нормасы
Жұмыс және білім	Отбасылық міндеттермен салыстырғанда екінші орында	Үй ішіндегі жауапкершілік сақталған жағдайда рұқсат етіледі	Өзін-өзі жүзеге асырудың және тең құқықты некенің маңызды бөлігі
Моральдық бағалау	«Жақсы» келін – төзімді, құрметшіл, бейімделгіш	«Жақсы» келін отбасы мен жеке мақсаттарының арасындағы тепе-теңдікті сақтай алады	«Жақсы» келін отбасын құрметтейді, бірақ өз субъектілігін сақтайды

Ескерту. Бұл кесте авторлардың дербес эмпирикалық деректеріне (сұхбат немесе сауалнама) емес, теориялық жүйелеу әдісі мен әдебиеттерді тақырыптық жинақтауға негізделген. Ол болашақ эмпирикалық зерттеулерде арнайы тексеруді талап ететін ғылыми болжам ретінде ұсынылады.

Ұсынылған аналитикалық конструкциялар жүйесі келін бейнесін рөлі мен мәртебесінен өзгеше дербес әлеуметтанулық категория ретінде қарастыруға мүмкіндік береді. Келін бейнесін қазіргі заманғы трансформациялаудың орталық тетігі дәстүрлі және заманауи күтулерді нормативтік қабаттастыру болып табылады. Бұл модель аталған құбылысты «дәстүр – қазіргі заман» деген қарапайым бағалау шкаласымен ғана шектемей, оны нақты өлшемдер, айнымалылар мен индикаторлар арқылы тереңірек зерттеуге мүмкіндік береді.

Келін бейнесі моделінің теориялық және әдіснамалық маңызы

Мақалада ұсынылған тұжырымдамалау келін талдауын дәстүрлі отбасылық рөлді сипаттау деңгейінен қалалық отбасы тұрмысқа жаңа шыққан әйелдің мүшелігін, еңбегін, құрметін, автономиясын және моральдық бағалауын реттейтін нормативтік тәртіпті зерттеу деңгейіне ауыстырады. Келінді негізінен қайын енесімен қарым-қатынас, үлкендерге күтім жасау немесе үй еңбегі арқылы қарастыратын зерттеулерден айырмашылығы, бұл модель келін бейнесі кеңірек құрылым екенін көрсетеді: ол туыстық жүйедегі мәртебені, гендерлік міндеттерді, ұрпақаралық билікті және отбасындағы «дұрыс» әйелдік критерийлерді біріктіреді.

Бірінші теориялық үлес келіндік рөлден келін бейнесіне ауысумен сипатталады. Cotterill (1994) және Lorata (1999) зерттеулері келіннің неке туысы ретіндегі жағдайының құрылымдық түсініксіздігін көрсетеді. Алайда, рөл санатының өзі негізінен күтілетін әрекеттерді тіркейді. Келін бейнесі категориясы күтілетін әрекеттердің отбасылық қатынастар жүйесінде қалай мағыналанатынын және моральдық тұрғыдан қалай бағаланатынын талдауға мүмкіндік береді. Келіннің үйге көмектесуі, құрметтелуі немесе отбасылық тәжірибеге қатысуы ғана емес, оның мінез-құлқы қалай түсіндірілетіні де маңызды: тәрбиенің, адалдықтың, шыдамдылықтың, өзімшілдіктің, құрметтелмеуінің немесе күйеуінің әулеттік нормаларға сәйкес келмеу белгісі ретінде.

Зерттеудің екінші үлесі туыстық еңбек, қамқорлық көрсету және көрінбейтін еңбек туралы еңбектерді келіннің міндеттері мен моральдық бағалануы тұрғысынан кеңейтуге бағытталады. Rosenthal (1985), di Leonardo (1987), Hochschild (1979) және Daminger (2019) еңбектері отбасылық өмірді тек физикалық еңбекпен емес, туыстық қатынастарды ұйымдастыру, жоспарлау сияқты көрінбейтін еңбек түрлеріне сүйенетінін дәлелдейді. Бұл модель еңбектің түрлерін келін бейнесі аясында біріктіре отырып, «жақсы» келін туралы түсінікті тек тұрмыстық міндеттерден тұрмайтынын айқындайды. Ол отбасылық тәртіпті мойындай отырып, оның жалғасуын сақтайды.

Зерттеудің үшінші үлесі отбасылық билікпен байланысты. Бұл модель келінге қатысты билік қатынасы тек күйеуінің бақылауынан немесе ер мен әйел қарама-қарсылығы арқылы түсіндіру жеткіліксіз екенін растайды. Ол отбасылық өмір тәжірибесі, мәртебесі, жауапкершілік пен моральдық бағалауы арқылы жүзеге асады. Kandiyoti (1988) тұжырымдамасы сол патриархалдық тәртіпке бейімделу және соған сай жоспар құру мүмкіндіктерін көрсетеді, ал Zuo (2009) еңбегінде бұл қатынаста ұрпақ иерархиясы маңызды екенін ашады. Сол себепті, қазақстан қоғамындағы келін бейнесін тек ене қатынастырымен емес, қайын жұртының құндылығы арқылы талдау қажет.

Зерттеудің төртінші теориялық үлесі нормативтік қабаттасу механизмімен байланысады. Бұл модель қазіргі заманғы қалалық күтулер дәстүрлі күтулерді түбегейлі жоймайтынын ашып көрсетеді. Олар қатар әрекет етуде, бірақ мансаптық өсуде, жас жұбайлар келісіміне, жеке шекара және бөлек тұру ережелерімен сәйкес келеді. Осы тұжырым гендерлік идеологияның көпөлшемді сипатын және гендерлік өзгерістердің біркелкі емес еңбектерімен сәйкес келеді (Davis and Greenstein, 2009; Cotter et al., 2011; Pepin and Cotter, 2018). Алайда мәдени тұрғыдан ерекшеленетін қазақ отбасының позициясы – келін бейнесі арқылы нақтылай түседі.

Зерттеудің бесінші теориялық үлесі ұрпақаралық талдаумен байланысты. Бұл модель дәстүрлі аға буын мен қазіргі жас буын арасындағы көзқарастар шиеленісі ретінде қарамай, келін бейнесін ұрпақаралық деңгейде күрделі түсіндіруге мүмкіндік береді. Мысалы: әр ұрпақ өкілі бірдей нормативтік категорияны

қалай қабылдайтынын талдау: үлкенге құрмет, отбасылық еңбек, автономия, жауапкершілік. Ұрпақаралық нормативтік байланысты зерттейтін еңбектер отбасылық қатынасты тек сөзбен емес, күнделікті қайталанып тұратын әрекеттер арқылы да берілетінін көрсетеді (Cunningham, 2001; Platt and Polavieja, 2016; Perales et al., 2021). Келін бейнесін талдауда отбасылық нормалардың ұрпақаралық берілуін ғана емес, жаңа әлеуметтік жағдайда бейімделуін де зерттеу маңызды болып табылады.

Бұл зерттеуде қазақстандық контекст қосымша иллюстрация емес, теориялық тұрғыдан маңызды зерттеу алаңы. Қазақстандағы қалалық отбасы контексті дәстүрлі және қазіргі нормалардың қатар жүру тенденциясын сипаттайды. Келін бейнесінде білім алу, еңбек ету, бөлек тұруға ұмтылыс күшейсе де, жекелеген отбасылар тәжірибесінде күйеуінің туыстық жүйесіне кіру, отбасы абыройын сақтау сияқты міндеттер де қатар бой көрсетеді (Meirmanova et al., 2020; Suleimen, 2019; Zhussipbek and Nagayeva, 2021; Kabylova, 2025; Barsukova, 2024). Сол себепті келін бейнесін дәстүрлі мәдениеттің архаикалық бөлігі деп қарауға болмайды. Ол отбасының қатынастарды реттеуші мәнін жоғалтпайды, бірақ дәстүрлі күтулер мен қазіргі өзгерістер жағдайында қайта жаңа мәнге ие болады.

Ұсынылған модель әдіснамалық тұрғыдан маңызды. Ол келін бейнесін зерттеуде дәстүрлі немесе заманауи деген қарама-қарсылыққа сүйенбей, нақты сипаттайтын өлшемдерді қолдануға мүмкіндік береді. Бұл өлшемдерге мәртебені мойындау, тұрмыстық еңбек, коммуникациялық нормалар, үлкендердің үстемдігі, араласу шекаралары, бөлек тұруға көзқарас, әйелдің еңбекпен қамтылуы және автономия жатады. Бұл дизайн ұрпақтар арасындағы айырмашылықтарды ғана емес, күтулердің тоғысқан және қайшылыққа түсетін жерін анықтауға мүмкіндік береді.

Сонымен қатар, бұл модельдің шектеулері бар. Біріншіден, ұсынылған модель тұжырымдамалық деңгейде, сондықтан оны Қазақстанның қалалық отбасыларына қатысты эмпирикалық деректер арқылы тексеру керек. Екіншіден, келін бейнесі аймақтық ерекшелікке, қарым-қатынас тіліне, білім деңгейіне, әлеуметтік тапқа, діни сеніміне, үлкендерге тәуелділік деңгейлеріне байланысты өзгеріске ұшырауы мүмкін. Үшіншіден, «келін бейнесін» толық түсіну үшін келіндік рөлдердегі әйел позициясын ғана емес, қатынасқа түсетін қайын жұртының да өкілдіктерін ескеру қажет. Көп позициялы тәсіл қолданылмаған жағдайда, келін бейнесін бір топтың тәжірибесіне негіздеп түсіндіру жеткіліксіз болуы мүмкін.

Атап айтқанда, ұсынылған бұл модель барлық қазақ отбасына бірдей таңылмайды. Ол ең алдымен соңғы жылдардағы отандық зерттеулерде және жекелеген қалалық отбасылардың тыныс-тіршілігінде байқалатын динамикалық өзгерістерді сипаттайды.

Қорытынды

Мақалада «келін бейнесі» ұғымы ұрпақаралық нормативтік конструкт ретінде тұжырымдалады. Ол дәстүрлі қасиеттер, отбасылық міндеттер және этникалық тәжірибелер сипатталатын зерттеулерден ерекшеленеді, өйткені бұл зерттеу келін бейнесін мәдени сипаттама деңгейінен әлеуметтанулық талдау деңгейіне шығарып, аналитикалық категория ретінде қарастырады.

Мақаланың қорытындысы бойынша, келін бейнесі тұрмысқа жаңа шыққан әйелге қатысты өзгермейтін дәстүрлі идеал ретінде қарастыру жеткіліксіз. Келін бейнесі күйеуінің туыстық жүйесіне енген әйел мәртебесін, мінез-құлқын, еңбек міндеттерін, құрмет көрсетуін, автономия шекараларын және моральдық бағалануын айқындайтын нормативтік түсініктер жиынтығы. Сонда «келін бейнесі» тек дәстүрді орындаушы ғана емес, отбасын жалғастырушы тетік болып табылады.

Мақала аясында келін бейнесі бірнеше өлшемдердің қиылысында қалыптасатыны көрсетілген: мәртебелік-туыстық, нормативтік-идеалды, мінез-құлық-еңбек, коммуникативтік-символдық, иерархиялық-билік, моральдық-бағалау және автономды-модернизациялық. Көпөлшемді түсінік келін бейнесін үй еңбегіне, қайын енесімен қарым-қатынасқа немесе абстрактілі «дәстүрге» қысқартуға жол бермейді. Ұсынылған модель бұл санат отбасы мүшелігі, гендерлік жауапкершілік, ұрпақаралық билік, моральдық бағалау және отбасының қалалық трансформациясы мәселелерін біріктіретінін көрсетеді.

Мақалада ұсынылған негізгі механизм-нормативтік қабаттасу. Қалалық отбасы жағдайында келінге қатысты дәстүрлі үміттер білім беру, жұмыспен қамту, урбанизация және некені дараландыру әсерінен жойылмайды. Олар автономияның, кәсіби өзін-өзі жүзеге асырудың, ерлі-зайыптылық серіктестіктің, жеке тұрудың және жеке шекаралардың заманауи талаптарына сәйкес келеді. Нәтижесінде келін бейнесі

кем емес, күрделене түседі: жас әйел бір мезгілде отбасылық адалдықтың дәстүрлі критерийлері мен тәуелсіздіктің заманауи критерийлері арқылы бағаланады. Қазақстандық контекст үшін ұсынылған тұжырымдамалаудың айрықша маңызы бар. Қазақстандағы қалалық отбасы дәстүрлі нормалардың жай ғана әлсіреуін емес, олардың қазіргі әлеуметтік жағдайларға бейімделе отырып қайта құрылуын көрсетеді. Неке, туыстық, үлкендерге құрмет, үйлену міндеттемелері, көп ұрпақты отбасы болу, тұрғын үйге тәуелділік және әйелдердің жұмыспен қамтылуы келін бейнесі реттеуші функцияны орындауды жалғастыратын қарама-қайшы өрісті құрайды. Сонымен бірге, мақалада ұсынылған ұрпақаралық айырмашылықтар мен модельдің аналитикалық элементтері әзірге теориялық болжам ретінде ұсынылып отыр, ал олардың шынайы мазмұны кейінгі эмпирикалық зерттеулерде толық айқындалатын болады. Осылайша, «келін бейнесінің» заманауи динамикасы жалпылама сипатқа ие емес, ол нақты отбасылардың ресурстарына, респонденттердің білім деңгейіне және қалалық ортаға бейімделу ерекшеліктеріне байланысты әртүрлі дәрежеде көрініс табады.

Кейінгі зерттеудің перспективалық бағыты – әртүрлі ұрпақ өкілдерінің: қайын енелердің, аналардың, жас үйленген әйелдердің, күйеулердің, үйленбеген қыздардың және аға буын өкілдері арасындағы түсініктерді салыстырмалы талдау. Бұл тәсіл келін бейнесінің қандай элементтері тұрақтылықты сақтайтынын, қайсысы қайта анықталатынын және қайсысы ашық немесе жасырын ұрпақаралық қақтығыстың нысанасына айналатынын анықтауға мүмкіндік береді.

Мүдделер қақтығысы

Авторлар мүдделер қақтығысының жоқтығын мәлімдейді.

Авторлардың қосқан үлесі

Ш.Е. Джаманбалаева – зерттеуге ғылыми жетекшілік ету; мақаланың жалпы тұжырымдамасын әзірлеу; теориялық және әдіснамалық негізді анықтау; зерттеу мәселесін, мақсатын және тұжырымдамалық талдау логикасын тұжырымдау; аналитикалық модельді тексеру; мәтінді сыни редакциялау; қолжазбаның соңғы нұсқасын бекіту.

Р.С. Саутбаева – ғылыми әдебиеттерді жинау, жүйелеу және талдау; мақаланың негізгі мәтінін дайындау; аналитикалық кестелер мен көрнекі диаграммаларды әзірлеу; «келін бейнесі» ұғымын тұжырымдауға қатысу; библиографиялық аппаратты жобалау; ғылыми жетекшінің ескертулерін ескере отырып мәтінді қайта қарау.

Барлық авторлар мақаланың құрылымын талқылауға қатысты, оның мазмұны бойынша келісті және журналға ұсыну үшін қолжазбаның соңғы нұсқасын мақұлдады.

Әдебиеттер тізімі

1. Барсукова, С.Ю. (2024) «Финансовая рациональность vs традиции: о свадебных расходах городских семей среднего достатка в Казахстане», Социологические исследования, (5), стр. 128–140. <https://doi.org/10.31857/S0132162524050109>
2. ҚР СЖРА Ұлттық статистика бюросы (2025) Қазақстан Республикасындағы халықтың жұмыспен қамтылуы және еңбек: Статистикалық жинақ. Астана: ҰСтатБюро. <https://stat.gov.kz>
3. Baudiyarova, K.B., Meirmanova, G.A. and Yegizbayeva, M.K. (2026) 'The Problem of Marriage and Family among Kazakhs in the Works of Russian Researchers of the XIX century', Bylye Gody, 21(2), pp. 883–891. <https://doi.org/10.13187/bg.2026.2.883>
4. Bott, E. (1955) 'Urban families: Conjugal roles and social networks', Human Relations, 8(4), pp. 345–384.
5. Bott, E. (1956) 'Urban families: The norms of conjugal roles', Human Relations, 9(3), pp. 325–342.
6. Cano, T. and Hofmeister, H. (2022) 'The intergenerational transmission of gender: Paternal influences on children's gender attitudes', Journal of Marriage and Family. 84(5), pp. 1245–1264. <https://doi.org/10.1111/jomf.12863>
7. Cotter, D.A., Hermesen, J.M. and Vanneman, R. (2011) 'The end of the gender revolution? Gender role attitudes from 1977 to 2008', American Journal of Sociology, 117(1), pp. 259–289. <https://doi.org/10.1086/658853>

8. Cotterill, P. (1994) *Friendly relations? Mothers and their daughters-in-law*. London: Taylor and Francis. <https://doi.org/10.4324/9780203993040>
9. Cunningham, M. (2001) 'The influence of parental attitudes and behaviors on children's attitudes toward gender and household labor in early adulthood', *Journal of Marriage and Family*, 63(1), pp. 111–122. <https://doi.org/10.1111/j.1741-3737.2001.00111.x>
10. Daminger, A. (2019) 'The cognitive dimension of household labor', *American Sociological Review*, 84(4), pp. 609–633. <https://doi.org/10.1177/0003122419859007>
11. Daraz, U., Farooq, M., Chen, G., Zhang, X. and Muhammad, N. (2025) 'Gender Role Reversal in Gig Economy Households: A Sociological Insight from Southeast Asia with Evidence from Pakistan', *Societies*, 15(10), p. 276. <https://doi.org/10.3390/soc15100276>
12. Davis, S.N. and Greenstein, T.N. (2009) 'Gender ideology: Components, predictors, and consequences', *Annual Review of Sociology*, 35, pp. 87–105. <https://doi.org/10.1146/annurev-soc-070308-115920>
13. di Leonardo, M. (1987) 'The female world of cards and holidays: Women, families, and the work of kinship', *Signs: Journal of Women in Culture and Society*, 12(3), pp. 440–453. <https://doi.org/10.1086/494338>
14. Finch, J. and Mason, J. (1992) *Negotiating family responsibilities*. London: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203393208>
15. Fischer, L.R. (1983) 'Mothers and mothers-in-law', *Journal of Marriage and the Family*, 45(1), pp. 187–192. <https://doi.org/10.2307/351307>
16. Hochschild, A.R. (1979) 'Emotion work, feeling rules, and social structure', *American Journal of Sociology*, 85(3), pp. 551–575. <https://doi.org/10.1086/227049>
17. Jaakkola, E. (2020) 'Designing conceptual articles: Four approaches', *AMS Review*, 10, pp. 18–26. <https://doi.org/10.1007/s13162-020-00161-0>
18. Kabylova, M. (2025) 'I can't relax in my own home': Women living in multigenerational households in Kazakhstan', *Europe-Asia Studies*, 77(8), pp. 1313–1332. <https://doi.org/10.1080/09668136.2025.2544718>
19. Kandiyoti, D. (1988) 'Bargaining with patriarchy', *Gender and Society*, 2(3), pp. 274–290. <https://doi.org/10.1177/089124388002003004>
20. Lopata, H.Z. (1999) 'In-laws and the concept of family', *Marriage and Family Review*, 28(3–4), pp. 161–172. https://doi.org/10.1300/J002v28n03_13
21. Luscher, K. and Pillemer, K. (1998) 'Intergenerational ambivalence: A new approach to the study of parent-child relations in later life', *Journal of Marriage and the Family*, 60(2), pp. 413–425. <https://doi.org/10.2307/353858>
22. Meirmanova, G., Baudiyarova, K.B. and Abashin, S.N. (2020) 'Status of the Kazakh bridal: Traditions and modernity', *Farabi Journal of Social Sciences*, 6(4), pp. 43–48. <https://doi.org/10.26577/CAJSH.2020.v6.i4.06>
23. Pepin, J.R. and Cotter, D.A. (2018) 'Separating spheres? Diverging trends in youth's gender attitudes about work and family', *Journal of Marriage and Family*, 80(1), pp. 7–24. <https://doi.org/10.1111/jomf.12434>
24. Perales, F., Hoffmann, H., King, T., Vidal, S. and Baxter, J. (2021) 'Mothers, fathers and the intergenerational transmission of gender ideology', *Social Science Research*, 99, 102597. <https://doi.org/10.1016/j.ssresearch.2021.102597>
25. Platt, L. and Polavieja, J.G. (2016) 'Saying and doing gender: Intergenerational transmission of attitudes towards the sexual division of labour', *European Sociological Review*, 32(6), pp. 820–834. <https://doi.org/10.1093/esr/jcw037>
26. Risman, B.J. (2004) 'Gender as a social structure: Theory wrestling with activism', *Gender & Society*, 18(4), pp. 429–450. <https://doi.org/10.1177/0891243204265349>
27. Rosenthal, C.J. (1985) 'Kinkeeping in the familial division of labor', *Journal of Marriage and the Family*, 47(4), pp. 965–974. <https://doi.org/10.2307/352340>
28. Seidumanova, M., Isupova, O., Yegorova, O. and Islamova, R. (2026) «The Second Shift Goes Digital: Gendered Barriers to IT Leadership in Kazakhstan», *Zhurnal issledovaniy sotsial'noi politiki [The Journal of Social Policy Studies]*, 24(2), pp. 369–386. <https://doi.org/10.17323/727-0634-2026-24-2-369-386>
29. Shashayeva, M., Nurbekova, G., Turlybekova, A. and Bekturganova, A. (2023) 'Comparative Analysis of Studies on the Problems of Kazakh Women in the first half of the XX century', *Bylye Gody*, 18(3), pp. 1550–1559. <https://doi.org/10.13187/bg.2023.3.1550>

30. Snyder, H. (2019) 'Literature review as a research methodology: An overview and guidelines', *Journal of Business Research*, 104, pp. 333–339. <https://doi.org/10.1016/j.jbusres.2019.07.039>
31. Suleimen, D. (2019) 'The tradition of at tergeý: Tabooing the names of a woman's husband and his male relatives in 21st-century Kazakhstan', *Rocznik Orientalistyczny / Yearbook of Oriental Studies*, 72(2), pp. 126–133. <https://doi.org/10.24425/ro.2019.132994>
32. Toktarbekova, L. (2026) 'Youth Perceptions of Gender Equality in Kazakhstan: a Sociological Analysis', *Journal of Feminist Family Therapy*, 38(1), pp. 45–67. <https://doi.org/10.1080/08952833.2026.2639235>
33. Turner, M.J., Young, C.R. and Black, K.I. (2006) 'Daughters-in-law and mothers-in-law seeking their place within the family: A qualitative study of differing viewpoints', *Family Relations*, 55(5), pp. 588–600. <https://doi.org/10.1111/j.1741-3729.2006.00428.x>
34. West, C. and Zimmerman, D.H. (1987) 'Doing gender', *Gender and Society*, 1(2), pp. 125–151. <https://doi.org/10.1177/0891243287001002002>
35. Whetten, D.A. (1989) 'What constitutes a theoretical contribution?', *Academy of Management Review*, 14(4), pp. 490–495. <https://doi.org/10.5465/amr.1989.4308371>
36. Willson, A.E., Shuey, K.M. and Elder, G.H. Jr. (2003) 'Ambivalence in the relationship of adult children to aging parents and in-laws', *Journal of Marriage and Family*, 65(4), pp. 1055–1072. <https://doi.org/10.1111/j.1741-3737.2003.01055.x>
37. Young, M. and Willmott, P. (1957) *Family and kinship in East London*. London: Routledge and Kegan Paul.
38. Zhussipbek, G. and Nagayeva, Z. (2021) 'Human rights of daughters-in-law (kelins) in Central Asia: Harmful traditional practices and structural oppression', *Central Asian Survey*, 40(2), pp. 222–241. <https://doi.org/10.1080/02634937.2020.1850423>
39. Zuo, J. (2009) 'Rethinking family patriarchy and women's positions in presocialist China', *Journal of Marriage and Family*, 71(3), pp. 542–557. <https://doi.org/10.1111/j.1741-3737.2009.00618.x>

Ш.Е. Джаманбалаева¹, Р.С. Саутбаева²

¹ *Институт философии, политологии и религиоведения Министерства образования и науки Республики Казахстан, Алматы, Казахстан*

² *Казахский национальный университет имени аль-Фараби, Алматы, Казахстан*

ОБРАЗ КЕЛИН КАК МЕЖПОКОЛЕНЧЕСКИЙ НОРМАТИВНЫЙ КОНСТРУКТ: СОЦИОЛОГИЧЕСКАЯ КОНЦЕПТУАЛИЗАЦИЯ

Аннотация. В статье дано определение понятия «образ келин», которое рассматривается с социологической точки зрения как межпоколенческая нормативная структура. Актуальность исследования заключается в том, что нормативно-регулирующее значение образа келин в современных городских семьях Казахстана сохраняется. Однако расширение возможностей женщин в области образования, труда, обеспечения жильем и семейной ориентации делает их жизнь более сложной и многогранной. Цель статьи – разработка аналитической модели, позволяющей рассматривать образ келин как систему нормативных представлений о ее статусе, обязанностях, формах поведения и границах автономии по отношению к родственникам мужа. С методологической точки зрения работа основана на интегративном обзоре литературы и концептуальном синтезе исследований по вопросам родства по браку, семейных обязанностей, гендерного труда, межпоколенческой передачи норм, патриархальной власти и городской трансформации семьи. В статье представлено категориальное разграничение ролей, статуса, образа келин и межпоколенческих понятий; рабочее определение образа келин; многомерная модель, включающая семь измерений; механизм нормативного перекрытия; операциональная матрица для будущих эмпирических исследований. Научный вклад статьи заключается в переносе концепции образа келин из культурно-описательной интерпретации на уровень социологического анализа. Практическая значимость модели состоит в ее использовании при разработке руководств для интервью, количественных показателей и сравнительного анализа поколений в городских семьях Казахстана.

Ключевые слова: образ келин, келин, городская семья, межпоколенческие представления, нормативный конструкт, семейная иерархия.

Sh.Ye. Jamanbalaeva¹, R.S. Sautbayeva²

¹Institute of Philosophy, Political Science and Religious Studies of the Ministry of Education and Science of the Republic of Kazakhstan, Almaty, Kazakhstan

²Al-Farabi Kazakh National University, Almaty, Kazakhstan

THE IMAGE OF KELIN AS AN INTERGENERATIONAL NORMATIVE CONSTRUCT: A SOCIOLOGICAL CONCEPTUALIZATION

Abstract. This article presents a sociological conceptualization of the concept of the «image of kelin» as an intergenerational normative construct. The relevance of the study is that the image of kelin retains regulatory significance in urban families of Kazakhstan, but its content is complicated by the influence of education, women's employment, housing conditions, and the autonomy orientation of young families. The purpose of the article is to develop an analytical model that allows considering the image of kelin as a system of normative representations of the status, duties, behavioral forms, and boundaries of autonomy of a young married woman in her husband's family. From a methodological point of view, the work is based on an integrative literature review and a conceptual synthesis of studies on affinal kinship, family duties, gendered labor, intergenerational transmission of norms, patriarchal power, and the urban transformation of the family. The article presents a conceptual distinction between roles, status, image of kelin, and intergenerational perceptions; a working definition of the image of kelin; a multidimensional model that includes seven dimensions; a normative overlap mechanism; and an operational matrix for future empirical research. The scientific contribution of the article lies in shifting the concept of the image of kelin from a cultural-descriptive interpretation to the level of sociological analysis. The practical significance of the model lies in its use in the development of interview guidelines, quantitative indicators, and comparative analysis of generations in urban families in Kazakhstan.

Keywords: image of kelin, kelin, daughter-in-law, urban family, intergenerational perceptions, normative construct, family hierarchy.

References

1. Barsukova, S.Yu. (2024) «Finansovaja racional'nost' vs tradicii: o svadebnyh rashodah gorodskih semej srednih dohodov v Kazahstane», *Sociologicheskie Issledovaniya*, (5), str. 128–140. Available at: <https://doi.org/10.31857/S0132162524050109> [in Russian].
2. Bureau of National Statistics of the Agency for Strategic Planning and Reforms of the Republic of Kazakhstan (2025) *Employment and Labor in the Republic of Kazakhstan: Statistical Compendium*. Astana: Bureau of National Statistics. <https://stat.gov.kz>
3. Baudiyarova, K.B., Meirmanova, G.A. and Yegizbayeva, M.K. (2026) 'The Problem of Marriage and Family among Kazakhs in the Works of Russian Researchers of the XIX century', *Bylye Gody*, 21(2), pp. 883–891. <https://doi.org/10.13187/bg.2026.2.883>
4. Bott, E. (1955) 'Urban families: Conjugal roles and social networks', *Human Relations*, 8(4), pp. 345–384.
5. Bott, E. (1956) 'Urban families: The norms of conjugal roles', *Human Relations*, 9(3), pp. 325–342.
6. Cano, T. and Hofmeister, H. (2022) 'The intergenerational transmission of gender: Paternal influences on children's gender attitudes', *Journal of Marriage and Family*. 84(5), pp. 1245–1264. <https://doi.org/10.1111/jomf.12863>
7. Cotter, D.A., Hermsen, J.M. and Vanneman, R. (2011) 'The end of the gender revolution? Gender role attitudes from 1977 to 2008', *American Journal of Sociology*, 117(1), pp. 259–289. <https://doi.org/10.1086/658853>
8. Cotterill, P. (1994) *Friendly relations? Mothers and their daughters-in-law*. London: Taylor and Francis. <https://doi.org/10.4324/9780203993040>

9. Cunningham, M. (2001) 'The influence of parental attitudes and behaviors on children's attitudes toward gender and household labor in early adulthood', *Journal of Marriage and Family*, 63(1), pp. 111–122. <https://doi.org/10.1111/j.1741-3737.2001.00111.x>
10. Daminger, A. (2019) 'The cognitive dimension of household labor', *American Sociological Review*, 84(4), pp. 609–633. <https://doi.org/10.1177/0003122419859007>
11. Daraz, U., Farooq, M., Chen, G., Zhang, X. and Muhammad, N. (2025) 'Gender Role Reversal in Gig Economy Households: A Sociological Insight from Southeast Asia with Evidence from Pakistan', *Societies*, 15(10), p. 276. <https://doi.org/10.3390/soc15100276>
12. Davis, S.N. and Greenstein, T.N. (2009) 'Gender ideology: Components, predictors, and consequences', *Annual Review of Sociology*, 35, pp. 87–105. <https://doi.org/10.1146/annurev-soc-070308-115920>
13. di Leonardo, M. (1987) 'The female world of cards and holidays: Women, families, and the work of kinship', *Signs: Journal of Women in Culture and Society*, 12(3), pp. 440–453. <https://doi.org/10.1086/494338>
14. Finch, J. and Mason, J. (1992) *Negotiating family responsibilities*. London: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203393208>
15. Fischer, L.R. (1983) 'Mothers and mothers-in-law', *Journal of Marriage and the Family*, 45(1), pp. 187–192. <https://doi.org/10.2307/351307>
16. Hochschild, A.R. (1979) 'Emotion work, feeling rules, and social structure', *American Journal of Sociology*, 85(3), pp. 551–575. <https://doi.org/10.1086/227049>
17. Jaakkola, E. (2020) 'Designing conceptual articles: Four approaches', *AMS Review*, 10, pp. 18–26. <https://doi.org/10.1007/s13162-020-00161-0>
18. Kabylova, M. (2025) 'I can't relax in my own home': Women living in multigenerational households in Kazakhstan', *Europe-Asia Studies*, 77(8), pp. 1313–1332. <https://doi.org/10.1080/09668136.2025.2544718>
19. Kandiyoti, D. (1988) 'Bargaining with patriarchy', *Gender and Society*, 2(3), pp. 274–290. <https://doi.org/10.1177/089124388002003004>
20. Lopata, H.Z. (1999) 'In-laws and the concept of family', *Marriage and Family Review*, 28(3–4), pp. 161–172. https://doi.org/10.1300/J002v28n03_13
21. Luscher, K. and Pillemer, K. (1998) 'Intergenerational ambivalence: A new approach to the study of parent-child relations in later life', *Journal of Marriage and the Family*, 60(2), pp. 413–425. <https://doi.org/10.2307/353858>
22. Meirmanova, G., Baudiyarova, K.B. and Abashin, S.N. (2020) 'Status of the Kazakh bridal: Traditions and modernity', *Farabi Journal of Social Sciences*, 6(4), pp. 43–48. <https://doi.org/10.26577/CAJSH.2020.v6.i4.06>
23. Pepin, J.R. and Cotter, D.A. (2018) 'Separating spheres? Diverging trends in youth's gender attitudes about work and family', *Journal of Marriage and Family*, 80(1), pp. 7–24. <https://doi.org/10.1111/jomf.12434>
24. Perales, F., Hoffmann, H., King, T., Vidal, S. and Baxter, J. (2021) 'Mothers, fathers and the intergenerational transmission of gender ideology', *Social Science Research*, 99, 102597. <https://doi.org/10.1016/j.ssresearch.2021.102597>
25. Platt, L. and Polavieja, J.G. (2016) 'Saying and doing gender: Intergenerational transmission of attitudes towards the sexual division of labour', *European Sociological Review*, 32(6), pp. 820–834. <https://doi.org/10.1093/esr/jcw037>
26. Risman, B.J. (2004) 'Gender as a social structure: Theory wrestling with activism', *Gender & Society*, 18(4), pp. 429–450. <https://doi.org/10.1177/0891243204265349>
27. Rosenthal, C.J. (1985) 'Kinkeeping in the familial division of labor', *Journal of Marriage and the Family*, 47(4), pp. 965–974. <https://doi.org/10.2307/352340>
28. Seidumanova, M., Isupova, O., Yegorova, O. and Islamova, R. (2026) «The Second Shift Goes Digital: Gendered Barriers to IT Leadership in Kazakhstan», *Zhurnal issledovaniy sotsial'noi politiki [The Journal of Social Policy Studies]*, 24(2), pp. 369–386. <https://doi.org/10.17323/727-0634-2026-24-2-369-386>
29. Shashayeva, M., Nurbekova, G., Turlybekova, A. and Bekturganova, A. (2023) 'Comparative Analysis of Studies on the Problems of Kazakh Women in the first half of the XX century', *Bylye Gody*, 18(3), pp. 1550–1559. <https://doi.org/10.13187/bg.2023.3.1550>
30. Snyder, H. (2019) 'Literature review as a research methodology: An overview and guidelines', *Journal of Business Research*, 104, pp. 333–339. <https://doi.org/10.1016/j.jbusres.2019.07.039>

31. Suleimen, D. (2019) 'The tradition of at tergey: Tabooing the names of a woman's husband and his male relatives in 21st-century Kazakhstan', *Rocznik Orientalistyczny / Yearbook of Oriental Studies*, 72(2), pp. 126–133. <https://doi.org/10.24425/ro.2019.132994>
32. Toktarbekova, L. (2026) 'Youth Perceptions of Gender Equality in Kazakhstan: a Sociological Analysis', *Journal of Feminist Family Therapy*, 38(1), pp. 45–67. <https://doi.org/10.1080/08952833.2026.2639235>
33. Turner, M.J., Young, C.R. and Black, K.I. (2006) 'Daughters-in-law and mothers-in-law seeking their place within the family: A qualitative study of differing viewpoints', *Family Relations*, 55(5), pp. 588–600. <https://doi.org/10.1111/j.1741-3729.2006.00428.x>
34. West, C. and Zimmerman, D.H. (1987) 'Doing gender', *Gender and Society*, 1(2), pp. 125–151. <https://doi.org/10.1177/0891243287001002002>
35. Whetten, D.A. (1989) 'What constitutes a theoretical contribution?', *Academy of Management Review*, 14(4), pp. 490–495. <https://doi.org/10.5465/amr.1989.4308371>
36. Willson, A.E., Shuey, K.M. and Elder, G.H. Jr. (2003) 'Ambivalence in the relationship of adult children to aging parents and in-laws', *Journal of Marriage and Family*, 65(4), pp. 1055–1072. <https://doi.org/10.1111/j.1741-3737.2003.01055.x>
37. Young, M. and Willmott, P. (1957) *Family and kinship in East London*. London: Routledge and Kegan Paul.
38. Zhussipbek, G. and Nagayeva, Z. (2021) 'Human rights of daughters-in-law (kelins) in Central Asia: Harmful traditional practices and structural oppression', *Central Asian Survey*, 40(2), pp. 222–241. <https://doi.org/10.1080/02634937.2020.1850423>
39. Zuo, J. (2009) 'Rethinking family patriarchy and women's positions in presocialist China', *Journal of Marriage and Family*, 71(3), pp. 542–557. <https://doi.org/10.1111/j.1741-3737.2009.00618.x>

Авторлар туралы мәлімет

Джаманбалаева Ш.Е. – әлеуметтану ғылымдарының докторы, профессор, Бас директорының ғылыми жұмыс жөніндегі орынбасары, Қазақстан Республикасы Ғылым және жоғары білім министрлігі Ғылым комитетінің «Философия, саясаттану және дінтану институты», Алматы, Қазақстан

Саутбаева Р.С. – хат-хабар авторы, әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті әлеуметтану және әлеуметтік жұмыс кафедрасының докторанты, Алматы, Қазақстан

Сведения об авторах

Джаманбалаева Ш.Е. – доктор социологических наук, профессор, заместитель Генерального директора по научной работе, Институт философии, политологии и религиоведения Комитета науки Министерства науки и высшего образования Республики Казахстан, Алматы, Казахстан

Саутбаева Р.С. – автор для корреспонденции, докторант кафедры социологии и социальной работы Казахского национального университета имени аль-Фараби, Алматы, Казахстан

Information about the authors

Jamanbalaeva Sh.Ye. – Doctor of Sociological Sciences, Professor, Deputy Director General for Scientific Work, Institute for Philosophy, Political Science and Religious Studies of the Committee of Science of the Ministry of Science and Higher Education of the Republic of Kazakhstan, Almaty, Kazakhstan

Sautbayeva R.S. – corresponding author, doctoral student, Department of Sociology and Social Work, Al-Farabi Kazakh National University, Almaty, Kazakhstan